

Sisekaitseakadeemia

Sisejulgeoleku instituut

Margo Parts

MSI 110

ÜLDKASULIKU TÖÖ KUI ASENDUSKARISTUSE MÕJUSUS

Magistritöö

Juhendaja:
Jaan Sootak, PhD

Kaasjuhendaja:
Ülle Vanaisak, MA

Tallinn 2013

ANNOTATSIOON

Sisekaitseakadeemia. Sisejulgeoleku instituut	Kuu ja aasta: mai 2013
Töö pealkiri eesti keeles: ÜLDKASULIKU TÖÖ KUI ASENDUSKARISTUSE MÕJUSUS	
Töö pealkiri võõrkeeles: The Effectiveness of Community Service as Alternative to Imprisonment	
Töö autor: Margo Parts	Olen nõus oma magistritöö kättesaadavaks Tegemisega elektroonilises keskkonnas
Allkiri:	
<p>Lühikokkuvõte: Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada üldkasuliku töö kui vangistuse asenduskaristuse mõjususe seisukohast aastatel 2008-2012. Töö uurimisprobleem seisneb Eesti seadusandluse eripäras, mis võimaldab asendada kuni kaheaastast vangistust ÜKT-ga, moodustades maksimaalseks töötundide arvuks 1460, olles seega teistest Euroopa riikidest mitmeid kordi rangem. Uurimismeetodina kasutatakse võrdlevat uuringut ja uuringumetoodikas tuginetakse retsidiivsuuringute teadusskaalale.</p> <p>Töö esimene, teoreetiline, peatükk annab ülevaate ÜKT arengust tänapäeva kriminaalhooldussüsteemi osaks ning sellest nähtub, et antud asenduskaristuse rakendamisega pole üldjuhul saavutatud vanglakaristust kandvate isikute arvu vähendamist riigis ning tihtipeale ka mitte olulist retsidiivsuure määra kahanemist võrreldes vangistatutega.</p> <p>Magistritöö raames läbi viidud uuringu tulemusel saab väita, et ÜKT pole alternatiivkaristusena Eestis lühiajalisest vangistusest oluliselt tõhusam, saavutades alla 10 protsendi väiksema retsidiivsuure määra. Uuringus ei leia aga kinnitust pikemate ja lühemate töötundide tegijate retsidiivsuure vahe. Magistritöös tuvastatakse lisaks retsidiivsuure tasemete võrdlemisele ka võrgustamise ilmingu ohu märgid üldkasulikule tööle suunamisel Eestis. Lõpetuseks tehakse ettepanekud efektiivsemaks üldkasuliku töö kohaldamiseks, mis seisnevad konkreetsemate normide välja töötamist sobivamate isikute suunamiseks ÜKT-le, üldkasuliku töö asendusvormeli muutmine 1:1-le ja karistuse pikkuse sidumine ÜKT sooritamise ajaga.</p> <p>Magistritöö on kirjutatud eesti keeles, koosneb 77-st leheküljest. Töös on kasutatud kokku 64 erinevat allikat ja see sisaldab endas 35 tabelit ja 11 joonist.</p>	
Võtmesõnad: üldkasulik töö, retsidiivsus, võrdlev uuring, asenduskaristus, lühiajaline vangistus	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>community service, recidivism, comparative research, alternative sanction, short-term imprisonment</i>	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Kaitsmisele lubatud:	
Sisejulgeoleku instituudi juhataja:	Allkiri:
Vastab magistritöö nõuetele:	
Juhendaja: Jaan Sootak	Allkiri:
Kaasjuhendaja: Ülle Vanaisak	Allkiri:

SISUKORD

ANNOTATSIOON.....	2
SISUKORD	3
MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. ÜLDKASULIK TÖÖ KUI ASENDUSKARISTUSE OLEMUS	9
1.1 Üldkasuliku töö mõiste ja areng tänapäeva kriminaalhooldussüsteemi osaks.....	9
1.2 Üldkasuliku töö regulatsioon ja kohaldamine Eestis	15
1.3. Üldkasuliku töö kohaldamine Euroopas	21
1.4 Üldkasuliku töö mõjususe hindamine	28
2. ÜLDKASULIKU TÖÖ RAKENDAMINE JA MÕJUSUSE HINDAMINE TARTU VANGLA KRIMINAALHOOLDUS-OSAKONNAS 2008-2012.....	34
2.1 Üldkasulikule tööle suunatud ja lühiajalisele vangistusele mõistetud isikute ülevaade ja karistuse läbimine	36
2.2 Üldkasuliku töö ja vanglagrupi retsidiivsuse analüüs.....	43
2.3 Järeldused ja ettepanekud	56
KOKKUVÕTE	60
SUMMARY	63
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	64
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	72
LISAD	75
LISA 1. Kuritegude jagunemine määratud ÜKT tundide lõikes	75
LISA 2. ÜKT läbinud isikute arv, läbimise protsent ja keskmine vanus tundide lõikes	76
LISA 3. ÜKT erakorralise ettekandega ja teise kohtuotsusega lõpetanute arv, protsent ja keskmine vanus tundide lõikes	77

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

KarS - karistusseadustik

KrMS – kriminaalmenetluse seadustik

Net-widening e. võrgustamine - asenduskaristuste ja –programmide vastupidine efekt loodetule

PSM e. Propensity Score Matching - soodumuste sobitamise statistiline mudel

Retsidiivsus – uue kuriteo toimepanek

ÜKT – üldkasulik töö

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

SISSEJUHATUS

Eesti on 2011.a seisuga vangide arvukuselt numbriga 252 vangi 100 000 elaniku kohta Euroopas kõrgel seitsmendal kohal, järgnemas Lätile ja Leedule, kes paiknevad vastavalt 5. ja 6. kohal (International... 09.04.2012). 2002 aastal, kui Eestis jõustus karistusseadustik ja hakkas kehtima võimalus mõista üldkasulikku tööd asenduskaristusena, oli Eestis vangide arv püsinud taasiseseisvumisaja kümne aasta jooksul stabiilselt 4500 (Vangide arv... 2007:22) juures ning praeguseks on see number vähenenud üle tuhande võrra 3400-le (Justiitsministeerium... 2012:135). Ilmselt on suur roll sellel ka asenduskaristustel nagu üldkasulik töö (ÜKT), mida on senise praktika ajal Eestis rakendatud üha rohkem. Peale 2004.a tõusis ÜKT mõistmine oluliselt – 2004.a avati 349 toimikut ÜKT-le määratud isikute kohta ja 2008.a juba 1892 (Ahven 2009:15) Eesti on täiendanud oma karistuspoliitikat pidevalt liberaalsemate sätetega, üritades viia vangistuse osatähtsust karistusena üha madalamaks. Näiteks 2007.a hakkas kehtima karistusseadustikus võimalus asendada süüdimõistetute puhul katseajal toime pandud kuriteo vangistuse täitmisele pööramine ÜKT-ga ja 2011.a vangistuse asendamine elektroonilise valvuga. See on ka mõistetav, kuna ühe vangi ülalpidamiskulu kuu kohta on Eestis tuhat eurot ja kriminaalhooldusaluse kohta kulub 35,7 € (Vangistuse kulud 2013).

Probleemiks, millest antud magistritöö autor lähtub, on Eesti seadusandluse eripära üldkasuliku töö kohaldamise kohta, mis võimaldab kuni kaheaastase vanglakaristuse mõistmisel asendada see ÜKT-ga, kusjuures ühele päevale vangistusele vastab 2 tundi tööd. See teeb maksimaalseks töötundide arvuks 1460. Võrreldes enamike teiste Euroopa riikidega, kus maksimaalsete töötundide arv jääb vahemikku 200-300, on Eesti võrreldes muu Euroopaga võtnud seega ÜKT-le palju laiahaardelisema suuna. Kuigi Eestis mõistetakse üldjuhul ÜKT tunde isikule 181-360, mis vastab kolmele kuni kuuele kuule vangistusele, siis üle 15% ÜKT-le suunatud isikutest peab töötama rohkem kui 721 tundi (Ahven 2009:21), mis vastab ühele aastale vangistusele. Mõistetud pikad töötunnid ja asenduskaristuse raskus võivad päädida tihtipeale aga süüdimõistetute suutmatusega

karistust lõpuni kanda ning kokkuvõttes kujuneda ebaefektiivseks ja kriminaalhooldussüsteemile koormavaks.

Eesti praktiseerib oma ainulaadset üldkasuliku tööle suunamise meetodit väga aktiivselt. Euroopa Nõukogu poolt läbi viidava SPACE II programmi 2009.a aruande statistikast nähtub, et Eesti on Euroopas ÜKT kohaldamises neljandal kohal - 100 000 elaniku kohta on 200 ÜKTd sooritavat inimest. Üldkasuliku töö mõju kurjategijate retsidiivsusele pole Eestis aga põhjalikumalt analüüsitud ja samuti pole sooritatud antud asenduskaristuse võrdlust lühiajalise vangistusega. Pikemate töötundide mõju retsidiivsusele on seega täielikult uurimata valdkond ja leiud selles osas võivad aidata paremini mõista ja täiustada üldkasuliku töö kohaldamist vangla alternatiivina nii Eestis kui ka mujal maailmas. Seetõttu leian, et teema on **aktuaalne** ja vajab uurimist. Vangide arvu ja kuritegevuse vähendamine üha paindlikumast karistuspoliitikast tulenevate asenduskaristuste abil on kahtlemata vajalik, kuid tuleb seejuures silmas pidada, et nende kohaldamine oleks isikute retsidiivsust ja karistuse otstarbekust arvestades proportsioonis.

Lähtuvalt Eesti intensiivse üldkasuliku töö kohaldamise praktikast ja selle võimalikest negatiivsetest mõjudest karistuse kandmisel, on magistritöö **eesmärgiks** välja selgitada läbi teaduskirjanduse sünteesi ja kvantitatiivse uuringu üldkasuliku töö mõjususe asenduskaristusena Eestis retsidiivsuse seisukohast ajavahemikul 2008-2012.a Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna näitel ning töötada välja ettepanekud efektiivsemaks ÜKT kohaldamiseks.

Autori seatud töö **hüpotees** on järgmine: kehtiv õiguslik regulatsioon üldkasuliku töö mõistmise võimalikkuse kohta kuni kaheaastase vanglakaristuse asenduskaristusena ei ole isikute retsidiivsust silmas pidades mõjuv.

Lähtuvalt eeltoodust sõnastas autor magistritöö eesmärgi saavutamiseks ja hüpoteesi kontrollimiseks järgnevad **uurimisküsimused**:

- Kuidas on üldkasulik töö asenduskaristusena arenenud tänapäeva kriminaalhooldussüsteemi ning milline on selle mõju retsidiivsusele?
- Milline on üldkasuliku töö kohaldamise dünaamika ja tulemused aastatel 2008-2010 Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonnas?

- Milline on retsidiivsus nii üldkasuliku töö sooritanud kui ka lühiajalise vangistuse karistuse ära kandnud isikutel aastatel 2008-2012?

Vastamaks uurimisküsimustele ning täitmaks seatud magistritöö eesmärki ja kontrollimaks püstitatud hüpoteesi, on autor seadnud järgmised **uurimisülesanded**:

- Analüüsida läbi teaduskirjanduse kriminaalhoolduse ja üldkasuliku töö arengut ja rakendamist erinevates riikides ning nende mõjusust retsidiivsusele.
- Välja selgitada üldkasuliku töö kohaldamise tulemused ja dünaamika aastatel 2008-2010 Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonnas ning võrrelda neid samal ajaperioodil Tartu Vanglas lühiajalist, kuni kahe aastast vangistust kandnud isikutega.
- Analüüsida erinevate üldkasuliku töö tunni gruppide retsidiivsuse määrasid ning võrrelda Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonnas ÜKT-le suunatud ja Tartu Vanglas lühiajalise vangistuse ära kandnud isikute retsidiivsust aastatel 2008-2012.
- Teooria sünteesi ja uuringu tulemuste põhjal teha ettepanekud ÜKT efektiivsemaks rakendamiseks Eestis.

Magistritöö oma metodoloogiliselt olemuselt on **võrdlev uuring**. Andmekogumismeetodiks on statistilised andmed, mis saadakse kriminaalhooldusregistrist, kinnipeeturegistrist ja politsei infosüsteemidest sooritatud päringutest.

Üldkasuliku töö efektiivsuse hindamiseks on vaja teostada uuring, selgitamaks välja ÜKT kohaldamise dünaamika ja tulemused läbi mitme aasta. Uuringus soovib autor võrrelda erinevaid grupe ÜKT tegijate hulgas – neid, kellele on mõistetud ÜKT tunde vahemikus 10-180, 181-360, 361-720 ja neid, kes peavad tasuma ühiskonnale tekitatud kahju 721 ja rohkema tunni ulatuses. Võrdlusmoment kujuneb välja statistiliselt ning sellest nähtub, kui suur protsent ÜKT alustajatest oma karistuse lõpuni kannab ja kui suur protsent karistatutest paneb kahe aasta jooksul alates karistuse kandmisest ja kahe aasta jooksul peale karistuse edukat kandmist toime uue kuriteo. Lisaks kõrvutab autor lühiajalise vangistuse ära kandnud isikuterühma ÜKT raames vastavad töötunnid läbi teinud inimestega. Nende meetodite analüüsimisel ongi võimalus teha järeldusi üldkasuliku töö

mõjususe kohta Eestis ning saavutada antud asenduskaristuse efektiivsem kohaldamine ning paremini saavutada üldkasuliku töö eesmärgi.

1. ÜLDKASULIK TÖÖ KUI ASENDUSKARISTUSE OLEMUS

1.1 Üldkasuliku töö mõiste ja areng tänapäeva kriminaalhooldussüsteemi osaks

Üldkasulik töö on üheks võimaluseks, mida pakub tänapäevane kriminaalhooldussüsteem, vähendamaks riigis vangistatute hulka, luues alternatiivi vabadusekaotusele, aidates kaasa kuritegevuse vähendamisele ja hoides kokku seega ka kulusid, mida kuritegevus ja vangistus endaga riigile kaasa toovad. Kriminaalhooldus tuleneb inglise keelsest sõnast probation, mis omakorda tuletatud ladinakeelsest terminist *probatio* – tõendamine, proovimine, heakskiitmine. Kriminaalhoolduse alusepanijaks loetakse Ameerika filantroopi ja kingseppa John Augustust, kes juba 1841. aastal hakkas üritama alkohoolikuid ümber kasvatada ja aitas peamiselt neid, kes olid arreteeritud alkoholiga seotud süütegude eest. Ta maksis kohtus ära nende kautsjoni, viis nad kas enda koju või kuhugi mujale varju alla, andis neile süüa, üritas leida neile tööd ja vaatas üldiselt nende järele. Augustuse sooviks ja eesmärgiks oli inimese käitumist muuta ja ta uskus, et kui vältida vangistuse häbi, võib joodikust teha karske ja ausa inimese. Aastatel 1841-1859 päästis Augustus ligi 2000 inimest vangistusest tänu oma hoole alla võtmisele ja ümberkasvatamisele. Augustus ärgitas oma tegevusega ka mitmeid teisi filantroope vabatahtlikuna sarnast kriminaalhooldust praktiseerima. Suures osas Augustuse tegevusele võttis Massachusettsi osariik vastu 1878. aastal esimese kriminaalhooldusseaduse ja 1954. aastaks oli kõigis Ameerika osariikides kriminaalhooldussüsteemid (Champion 2002: 136-141). Euroopas võttis esimesena kriminaalhooldusseaduse kasutusele aga Inglismaa 1907. aastal ning käesolevaks ajaks on kriminaalhooldussüsteemist saanud iga Euroopa riigi kriminaalhoolekande lahutamatu osa (Sootak, Pikamäe 2001: 59).

Kriminaalhooldussüsteem on aga muutunud John Augustuse ajastust loomulikult oluliselt komplektsemaks ja bürookraatlikumaks, kaotades paratamatult kriminaalhoolealuste ja kriminaalhooldajate suhtarvu tõttu, milleks on näiteks Eestis 7568/188, algset inimliku

läheduse mõõdet. Siiski pole kuhugi kadunud kriminaalhoolduse üks oluline või isegi peamine eesmärk – muuta inimest seadusekuulekamaks. Antud eesmärk on lahti kirjutatud kriminaalhooldusseaduse §-s 1 - Kriminaalhoolduse käigus valvatakse kriminaalhooldusaluse käitumise ja temale kohtu või prokuröri poolt pandud kohustuste täitmise järele ning soodustatakse kriminaalhooldusaluse sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest. Seega on käitumise jälgimine ja käitumise muutmise soov jäänud sama oluliseks ja põhiliseks faktoriks tänapäeva kriminaalhooldussüsteemis kui seda soovis 170 aastat tagasi esimene mitteametlik kriminaalhooldaja.

Kurjategijate parandamise ja kasvatamise ideed, millest põhimõtteliselt lähtub ka kriminaalhooldus, hakkas arendama kriminaalõiguse sotsioloogilise suuna rajaja professor Franz von Liszt 19. sajandi teisel poolel. Tema oli eripreventsiooni (mõtteviis, mis näeb kriminaalõiguse eesmärgina kuritegude vältimise läbi üksikkurjategijate mõjutamise), alusepanija. Et kuritegusid läbi mõjutamise vältida, on aga vaja teada, mis põhjusel isik teo toime pani ja selle teadmise saavutamiseks on vaja lähemalt uurida süütegude põhjusi, mistõttu laienes karistusõigusteadus tänu F. Lisztile empiiriliste teaduste valdkonda (Samson 2000: 25). Liszti põhiseisukohtadena võib välja tuua lühiajalise vangistuse asendamise vajaduse rahatrahvi või muude alternatiivkaristustega, tingimisi vabadusekaotuse rakendamise ja alaealiste kriminaalõiguslikult täiskasvanutest erineva kohtlemise vajaduse. Von Liszt soovis, et kurjategijaid lihtsalt ei karistataks vaid kasvatataks ja parandataks ja karistust tuleks kohaldada eesmärgiga kõrvaldada nende sotsiaalsete tegurite mõju, mis viivad kurjategija isiksuse kujunemisele ja kuriteo toimepanemisele. Von Liszti seisukohad tulenevad üldisest XIX sajandi positivistlikust maailmakäsitlusest, kus olulisemal kohal oli empiiriliste teaduste jõud ja sotsiaalteadused, mis tekitasid paradigmade muutuse ka kriminaalõiguses, tõrjudes klassikalise suuna kurjategijate kohtlemise meetoditest eemale (Sootak 1998: 194-198). Võimule pääses süüdlasele suunatud relatiivne karistusteooria, mis lähtub ühiskonna reaalsest huvidest ja vajadustest ja kus karistus ei saa olla eesmärk iseeneses nagu absoluutse karistusteooria puhul, vaid peab püüdma karistatavaid tegusid ära hoida. Relatiivsete teooriate maailmavaateline alus tulenebki seega valgustusajastu ideedest ja positivistlikust maailmapildist, mille järgi inimese käitumine on empiiriliselt seletatav, inimene kasvatatav ja mõjutatav (Sootak 2007: 37-38).

Uue moodsa positivistliku kriminaalõiguse ehk rehabilitatsiooniparadigma võidukäik, kus kuritegevuse eduka võitluse aluseks loeti vangla asemel rohkem sotsiaalset teraapiat, sai tagasilöögi aga 20. sajandi teisel poolel, kui hakkas levima rahulolematuse kulukate vangla rehabilitatsiooniprogrammide, kuritegevuse jätkuva tõusu ning karistatud isikute üha kasvavate arvudega. Ameerika sotsioloog R. Martinson oli see, kes kogus kokku ja vaatas üle 1945-1967 aastatel tehtud uuringuid rehabilitatsioonimeetoditest ning tuvastas oma 1974.a avaldatud töös „What Works? – Questions and Answers about Prison Reform“, et mitte ühelgi neist ei ole positiivset mõju retsidiivsusele (Martinson 1974). Vanglast pidi edaspidi saama karistuskoht, kuhu panna luku taha need, keda muude vahenditega kontrollida pole võimalik. Ka Euroopas jõuti sarnasele järeldusele, et hetke vangistussüsteemis mitte miski ei toimi - rehabilitatsiooniprogrammidel pole ennustatavat kasuefekti, pikemad karistused ei ole lühikestest efektiivsemad ja katseajal olevad isikud ei näita ennast paremini vanglasse saadetutest (Brody 1976, ref Mair & Burke 2012:129) ning vangide arvukuse vähendamine või pigem selle kasvu pidurdamine muutus peamiseks fookuseks Euroopa riikide kriminaalpoliitikas.

Euroopas alustati seetõttu 1970ndatel ja 1980ndatel just uute alternatiivkaristuste katsetamistega. Kuna olemasolevad vangla alternatiivid nagu katseärg ja tingimisi vangistus ei olnud retsidiivsust silmas pidades vanglast tulemuslikumad (Sevdiren 2011: 36), otsiti leevendusi üha kallimaks ja koormavamaks muutuvale vanglasüsteemile. Esimeseks uueks vangistuse alternatiiviks kriminaalhooldussüsteemis sai üldkasulik töö, mis kehtestati 1972.a Inglismaal kuues krahvkonnas ning alates 1. aprillist 1975.a kogu Suurbritannias. 1970. aastate lõpus sai üldkasulik töö vangistuse alternatiiviks ka Prantsusmaal, Portugalis ja veidi hiljem Taanis, Norras, Hollandis ja Belgias (Sootak 1994: 141; Harris & Wing Lo 2002).

Üldkasulikku tööd vanglakaristuse alternatiivina hakkasid propageerima ka rahvusvahelised organisatsioonid nagu Euroopa Nõukogu (Council of Europe) ja Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO). 1976. aastal võttis Euroopa Nõukogu vastu resolutsiooni vangistuse alternatiivide kohta, mis, võttes muu hulgas arvesse, et alternatiivkaristuste kohaldamine on vanglast odavam ja mõjub kurjategijatele ka rehabiliteerivalt, soovitab liikmesriikide valitsustele üheks alternatiivkaristuseks üldkasuliku töö, mis annab võimaluse süüdlasele heastada oma tegu ja kogukonnale aktiivselt panustada tema

rehabilitatsiooni, aktsepteerides kurjategija kaasamist vabatahtlikus töös (Council... 1976). Resolutsioonist nähtub seega, et üldkasuliku töö põhiliseks väärtuseks oli endiselt jäänud kurjategija rehabiliteerimine.

ÜRO peamiseks dokumendiks asenduskaristuste vallas on 1990.a kehtestatud vangistuse alternatiivide miinimumnõuded, mis on tuntud kui Tokyo reeglistik (The Tokyo Rules). Antud dokumendi üheks peamiseks eesmärgiks ongi edendada vangistuse alternatiivide kasutusele võttu liikmesriikides üle kogu maailma. Tokyo reeglistiku kommentaaridest nähtub, et vangistust ei saa lugeda kohaseks karistuseks paljude süütegude ja mitmete kurjategijate puhul. Eriti just nende puhul, kes tõenäoliselt uut kuritegu toime ei pane, kes on pannud toime kergemaliigilise kuriteo ja need, kes vajavad meditsiinilist, psühhiaatrilist ja sotsiaalset abi. Vältides igal võimalikul juhul vangistust, on süüdimõistetutel suurem tõenäosus saavutada parem taastõimimine ühiskonnaga ja omaks võtta sotsiaalseid väärtusi. Alternatiivsete karistuste puhul on võimalik kontrollida kurjategija käitumist, samal ajal seda loomulikus keskkonnas arendada, mis omakorda annab võimaluse vastutustunde arendamiseks (Commentary... 1993). Teiseks oluliseks põhjuseks, miks ÜRO Tokyo reeglistikes alternatiivkaristusi propageerib, on üldjuhul nende vähesem rahaline kulu võrreldes reaalse vangistusega. Siinkohal võib tuua näitena Soome, kus on välja arvatud, et ühe üldkasulikku tööd tegeva süüdimõistetu peale kulub aastas 3682 eurot ja ühe vanglas viibiva isiku peale 53 280 eurot ehk ligi viisteist korda vähem (Time of... 2009). Eestis on kriminaalhooldusala kulukuse arv aga koguni ligi 30 korda vangistatu omast väiksem (Vangistuse kulud 2013).

Kolmandaks tähtsaks teguriks märgitakse dokumendis ära ühiskonna osalemise ja toetuse võimaluse isiku karistuse kandmisel. Vangistuse alternatiivkaristust kandval süüdimõistetul on võimalus elada vabalt oma kogukonnas edasi ja avalikkus peaks selle tõttu kasutama võimalust kaasata end isiku karistuse kandmise protsessi, saamaks sedasi rohkem aru asenduskaristuste eelistest ja olema võimeline neid enda jaoks aktsepteerima. Selline avalikkuse kaasamise viis on hädavajalik, et võimaldada süüdimõistetu edukas taastõimimine ühiskonnaga.

Tokyo reeglistik annabki üheks alternatiivkaristuse võimaluseks üldkasuliku töö ja defineerib selle hüvitamise vormina, mis toob kasu rohkem ühiskonnale, kui konkreetsele ohvrile ja mille eeliseks on süüdlasele nõudmiste esitamise võimalus ning samal ajal

ühiskonnale tehtava töö läbi kasuliku tulemi loomine. Üldkasulik töö peaks olema ühiskonnale kasulik ja tähenduslik, mitte mõttetu ning lisaks võimalikult palju arvestama ka süüdlase oskusi (Commentary... 1993, p 18: 25).

Ka Euroopa Nõukogu kirjutab üldkasuliku töö tähenduslikkuse suunamisest ühiskonnale ja töö tegijale oma 1992.a soovitusel liikmesriikidele kriminaalhoolduse kohta reeglis 67 - üldkasuliku töö tegijale pandud ülesanded ei tohiks olla mõttetud laadi, vaid peaksid võimalikult suurel määral arvestama süüdimõistetud oskusi ja olema ühiskondlikult kasulikud (Council... 1992).

1997.a toimunud Euroopa Nõukogu konverentsil märkis Hollandi õigusprofessor Peter Tak, et vangistuse alternatiivide väljatöötamise tingis rahatrahvide ja tingimisi vangistuse võimaluste ammendumine ning nende veelgi sagedasem kohaldamine oleks teinud kaheldavaks nende tõhususe. Püüti leida uusi meetodeid, et vältida vabadusekaotuse rakendamist. Alternatiivsanktsioonide uusimateks elementideks on üldsuse kaasamine karistuse täideviimise protsessi ning järjest suurem rõhuasetus kannatanu olukorrale, mis nõuab kuriteo toimepanijalt üksikisikule või ühiskonnale tehtud ülekohtu, põhjustatud vigastuse või kahjude mõningast hüvitamist (Euroopa... 1997).

Nii P. Taki sõnavõtust kui ka Tokyo reeglitest nähtub seega, et alternatiivkaristuste üheks oluliseks rolliks on üldsuse ja sealjuures ka kannatanu kaasamine karistuse täideviimisesse ning ühiskonna osalemine karistuse kandmise protsessis. Nimetatud elemendid kuuluvad restoratiivõiguse valdkonda, mille arendamist julgustab ka ÜRO oma 2000. aastal toimunud Kuriteoennetuse ja seaduserikkuja kohtlemise kümnenda kongressi punktis 28 (Tenth... 2000). Kriminaalõigussüsteem peaks võimaldama restoratiivõiguse teooria kohaselt osapooled, kes kuriteoga kokku puutusid (ohver, süüdlane ja kogukond) kokku viia, et neil oleks võimalik omavahel sündmust arutada ning üritada jõuda lahenduseni, mida saaks teha saavutamaks kannatanutele hüvitust (Latimer, Dowden & Muise 2005). Kas meie ühiskond on aga valmis ka üldkasuliku töö liigi mõistmisel kaasa rääkima lastes kogukonnale või kannatanul otsustada, missugust tööd süüdimõistetud tegema peaks? 2000. aastal Inglismaal läbi viidud uuringus selgus, et 23 % küsitatud inimese arvates peaks õigusrikkude poolt tehtav üldkasulik töö olema kogukonnale kasulik, 21 % arvates peaks see olema raske lihttöö ja 19 % vastanute meelest alandava sisuga töö. Uuringus 37 % vastanute järgi peaks töö peamine mõte olema süüdlase karistamine, 38% arvas, et

kogukonnale kasu toov ja vaid 15 % inimestest arvasid, et töö võiks kurjategijat rehabiliteerida (Johnson & Ingram 2007). Johnson & Ingram kohaselt on Inglismaal ja Walesis 2005. aastast toimiva programmi Nähtav Tasustamata Töö (Visible Unpaid Work ehk VUW) eesmärgiks üldkasuliku töö tegemist kogukonnale nähtavamaks muuta. Selle raames võetakse arvesse kogukonnas elavate inimeste arvamust, millist tööd ja kus oleks seda vaja teha ning üldkasuliku töö raames tehtud töid reklaamitakse lendlehtede, plakatite ja kleepekate näol. Seda, kas antud programm muudab ka inglaste suhtumist üldkasuliku töö olemusse ja võimaldab üldkasuliku tööle suunamise kaasata üha rohkem restoratiivõiguse elemente, näitavad ilmselt edasised uuringud.

Üldkasulikku tööd kui karistusliiki on keeruline liigitada konkreetse karistusteooria/mudeli alla, kuna see hõlmab endas mitmete teooriate elemente. J. Saar on iseloomustanud kuritegevusele lähenemise muutuste tsükleid karistuspoliitilise pendliga, mis liigub ajas vastavalt ühe või teise teooria domineerimisele (Saar 1994). ÜKT on loodud selle pendli konservatiivse lähenemise (kurjategijate hirmutamise ja isoleerimise e. üldpreventsiooni) ja liberaalse lähenemise vaheetapis, 1980ndatel aastatel. Rohkem on aga üldkasulikus töös positiivse eripreventsiooni elemente ehk soovi süüdlast rehabiliteerida ja ümber kasvatada, seda vähemalt Eesti seadusandluse järgi, kus üldkasuliku töö tegija KarS §69 mõistes on kriminaalhooldusalune, kellele on võimalik lisada ka muid kohustusi. Eelpool välja toodud VUW programmi näitena on lisandunud aga vähemalt Inglismaal soov ja tehtud katsetusi ÜKT-sse lisada ka taastava õiguse elemente ehk kaasata rohkem kogukonda üldkasuliku töö sooritamise protsessi.

Üldkasulik töö vangistuse alternatiivina on saanud tänaseks Euroopas suure poolehoidu osaliseks ja praeguseks on ÜKT praktiliselt iga Euroopa riigi kriminaalhooldussüsteemi osa. Kuni tänaseni peetakse tänu läbiviidud uuringutele (Nt. Cid 2009; Muiluvuori 2001) vangistust karistusvormina retsidiivsuse kasvule enim ohtlikuks, kuna retsidiivsuse tase ulatub vanglast vabanenutel peale nelja kontrollaastat 50 ja isegi rohkem protsendipunkti juurde (O'Donnell, Baumer & Hughes 2008). Üha enam rõhutatakse ja katsetatakse alternatiivkaristuste elluviimisel taastava õiguse põhimõtteid, mille kohaldamisel täheldasid Latimer, Dowden & Muise oma metaanalüüsis muuhulgas ka positiivset mõju retsidiivsuse vähenemisele (Latimer et al 2005). Lisaks eelnevale on alternatiivide kohaldamine riigile rahaliselt mitmeid kordi vangistusest odavam ja seega tuleb alternatiivkaristustele pöörata jätkuvalt suurt tähelepanu.

1.2 Üldkasuliku töö regulatsioon ja kohaldamine Eestis

20. augustil 1991. aastal kuulutas Eesti end taasiseseisvunuks. Seetõttu tekkis ka vajadus uute seaduste järele. 7. mail 1992. aastal võetigi vastu uuendatud kriminaalkodeks, mis tõi kaasa olulised muudatused sanktsioonisüsteemi. Koodeksist tühistati enamuse karistusliike nagu näiteks vabadusekaotuseta paranduslik töö, tingimisi vabadusekaotus ühes kohustusliku tööerakendamisega ja kasvatus- ja tööprofülaktooriumi saatmine. Seega loobuti Nõukogude karistusteooriast, mis luges süüdimõistetud parandamist ja ümberkasvatamist karistuse üheks põhiliseks eesmärgiks ning vabadusekaotust kandva isiku parandamise ja ümberkasvatamise põhivahendiks tööd. Uus koodeks nägi ette vaid kaks põhikaristust – rahatrahvi (päevamäärasüsteemis) ja vabadusekaotuse koos võimalusega mõista see tingimisi. (Sootak ja Pikamäe 2001:37, 42)

Eesti iseseisvusejärgne vangide suur arvukus, vanglate halvad seisukorrad ja sellest tulenevate vangide kehvade olmetingimuste tõttu, sundis Vabariigi Valitsust otsima uusi meetmeid olukorra parandamiseks. 7. märtsil 1996. aastal kinnitas Vabariigi valitsus Riikliku Kriminaalpreventsiooni Nõukogu esitatud Kriminaalpreventsiooni riikliku programmi, mis sisaldas alaprogrammi „Nüüdisaja nõuetele vastava kinnipidamiskohtade süsteemi kujundamine“. Antud programmi põhisuundadeks oli muuhulgas ka prisonisatsiooni (kinnipeetavate arvu) taseme vähendamine ja kinnipeetavate ühiskonda integreerimise programmide väljatöötamine ning kriminaalhooldussüsteemi rajamine. (Sootak ja Pikamäe 2001:44)

17. detsembril 1997. aastal võetigi vastu kriminaalhooldusseadus, mille eesmärk on praktiliselt muutmata kujul tänaseni lahti kirjutatud § 1-s järgnevalt - kriminaalhoolduse käigus valvatakse kriminaalhooldusaluse käitumise ja temale kohtu või prokuröri poolt pandud kohustuste täitmise järele ning soodustatakse kriminaalhooldusaluse sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest (KrHS § 1). Antud definitsiooni järgi kuulubki Eesti üldkasulik töö kui kriminaalhoolduse üks osa eripreventsiooni karistusteooria alla. Kriminaalhooldusseaduse vastuvõtmise vajadust põhjendas Vabariigi Valitsus eelkõige vajadusega suurendada võimalusi kinnipeetavate ennetähtaegseks vabastamiseks kinnipidamisasutustest. Samal ajal jätkas justiitsministeerium uue karistusseadustiku väljatöötamist, mille puhul peeti oluliseks sanktsioonisüsteemi rõhuasetust vangistuse vähendamisele ja alternatiivkaristuste

sissetoomisele, kuna õigusrikkujate taasintegreerimine ühiskonda peab toimuma nii varakult ja ohutult kui võimalik (Vangide arv... 2007:32).

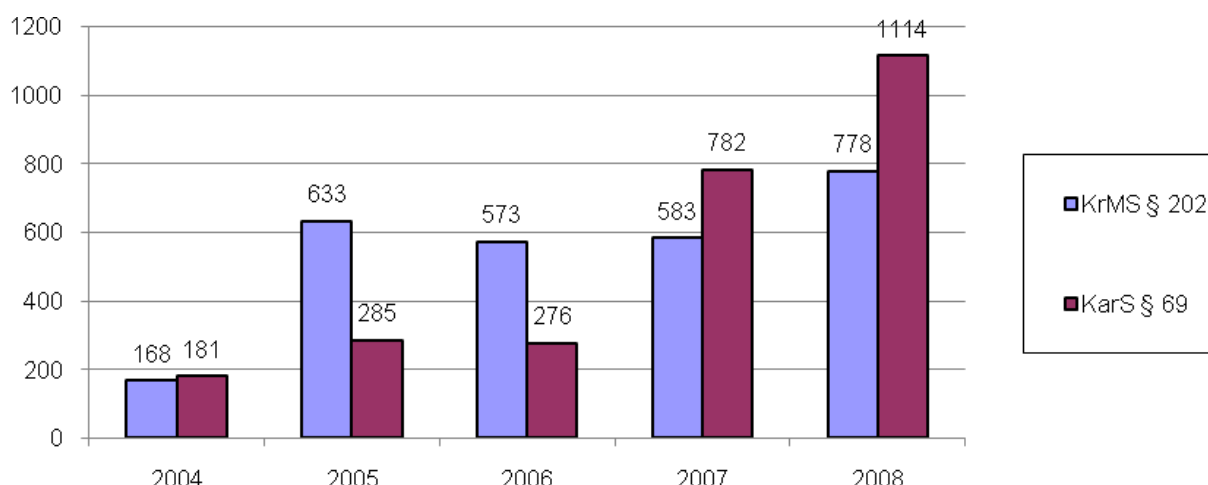
01. septembril 2001. aastal jõustus Eestis karistusseadustik, mis andis võimaluse kohaldada vangistuse alternatiivina üldkasulikku tööd, asendades kuni kaheaastast vangistust. Esialgu vastas ühele päevale vangistusele neli tundi üldkasulikku tööd, mida aga vähendati 2004. aastal kahele tunnile, kuna eelneva asendusvormeli tõttu oleks maksimaalmäärälähedaste vangistuste asendamisel ÜKT-ga nende täideviimiste ebaõnnestumisrisk väga kõrge. Sootaku ja Pikamäe karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes on soovitus ka peale uue töötundide ja vangistuspäevade suhte kehtestamist kaaluda ÜKT mõistmist kuni üheaastaste vangistuste puhul, kuna asendusvormel üks kahele on endiselt samuti suhteliselt kõrge (2004:214).

Vastavalt karistusseadustiku § 69-le ei tohi ÜKT kestus ületada kaheksat tundi päevas ning muust tööst ja õpingutest vabal ajal nelja tundi päevas. Üldkasuliku töö eest süüdimõistetule tasu ei maksta. ÜKT mõistmisel määrab kohus selle tegemise tähtaja, mis ei või ületada 24 kuud (KarS § 69 lg 2, 3). Justiitsministeeriumi uuringust nähtub, et keskmine ÜKT tegemise tähtaeg oli KarS § 69 järgi suunatudel 2007. aastal 419 päeva ja 2008. aastal suunatudel 436 päeva ehk 14.5 kuud (Ahven 2009:12). Sellest nähtub, et üldjuhul annab kohtunik süüdlasele maksimumi lähedase aja, mille jooksul oma üldkasuliku töö tunnid ära teha. Arvestades, et keskmine mõistetud tundide arv 2007. aastal oli 409 tundi ja 2008. aastal 420 tundi (Ahven 2009:22) ehk vastavuses veidi üle 7 kuu vangistusele, siis selgub, et mõistetud karistused ei ole proportsioonis selle tegemise tähtajaga. Seega võib küsida, kas lühikese asenduskaristuse kandmist võimaldab pikk aeg võib osutada karistuse kandmise eesmärke silmas pidades ebaefektiivseks? Nimelt peaks kuriteo ja karistuse vaheline aeg olema võimalikult lühike, et karistuse mõju pääseks esile. Samuti võiks olla ka üldkasuliku töö karistuse kandmise aeg täpsemalt reglementeeritud, mitte andmaks võimalust paarikuulise vangistuse asenduskaristuse kandmist venitada mitme aasta peale. Karistus ja selle kandmine võib sellisel juhul tunduda nii süüdlasele kui ka laiemale avalikkusele peaaegu välditav. Karistuse vältimatus on aga üheks oluliseks elemendiks, millega saab tõsta kuritegevuse riski ja vähendada kuriteost saadud kasu ning seega ka edasisi kuritegusid (Davis 1988). Antud teooria kuulub heidutuseteooria alla, mille kohaselt on kiire ja kindel karistus õigusrikkumiste ärahoidmiseks parim viis.

Tänapäeval on järeldatud, et heidutusteooriad toimivad eelkõige noorte puhul, kes pole varem olulisi rikkumisi toime pannud (Matthews & Agnew 2008).

Kui süüdlane või süüdimõistetetu hoiab üldkasulikust tööst kõrvale, süüdimõistetetu ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, võib kohus politseiasutuse taotluse või kriminaalhooldusametniku ettekande alusel pöörata süüdlasele või süüdimõistetule mõistetud aresti või vangistuse täitmisele. Aresti või vangistuse täitmisele pööramisel arvestatakse karistusest kantuks süüdlase või süüdimõistetetu tehtud üldkasulik töö, mille kaks tundi võrdub ühe päeva aresti või vangistusega (KarS § 69 lg 6).

Kriminaalmenetluse seadustiku jõustumisega 2004. aasta 1. juulil loodi võimalus üldkasulikule tööle suunata ka neid isikuid, kelle puhul kriminaalmenetlus lõpetatakse avaliku menetlushuvi puudumise tõttu ja kui süü ei ole suur (KrMS § 202). Kohus võib prokuratuuri taotlusel ja kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul panna talle kohustuse määratud tähtjaks teha 10–240 tundi üldkasulikkude tööd. See tuleb kõne alla teise astme kuriteo puhul, mille eest pole karistusena ette nähtud vangistuse alammäära või nähakse karistusena ette ainult rahaline karistus. ÜKT-le suunamisel kriminaalmenetluse lõpetamisega kontrollnõudeid ei kehtestata ning kriminaalhooldusametnik järjepidevat järelevalvet ei teosta, kuid ÜKT kohustuse täitmata jätmisel uuendab prokuratuuri taotlusel kohus kriminaalmenetluse oma määrusega (KrMS § 202 lg 2 p 3). Joonisel 1 on näha üldkasulikkude tööle määramiste arvu kasv nii KrMS § 202 järgi kui ka KarS § 69 järgi aastatel 2004-2008.

Joonis 1. ÜKT-le mõistetud isikute kohta avatud toimikute arv aastatel 2004-2008 (Ahven 2009:15)

2007. aasta algusest jõustus karistusseadustikus muudatus, mis võimaldab KarS §-dest 73 või 74 tuleneval katseajal uue tahtliku kuriteo toime pannud süüdimõistetu vangistuse täitmisele pööramise asendada ÜKT-ga. Võimalik on ka uue kuriteo eest mõistetud vangistuse asendamine ÜKT-ga nii, et isik jätkab ÜKT tegemist, kuid tema kohustuse maht suureneb uue kuriteo eest määratud tundide võrra (KarS § 73 lg 4). Liitkaristuse asendamine üldkasuliku tööga on siiski võimalik vaid sellisel juhul, kui kohtuotsuste kogumi eest mõistetud liitkaristuste määr ei ületa kahte aastat vangistust ehk järgib KarS § 69 lg 1 sätestatud aluseid. (Sootak ja Pikamäe 2009: 278).

2010. aastast on võimalus asendada rahatrahv üldkasuliku tööga (KarS § 72 lg 1) ja 2011. aastast loodi võimalus üldkasulikku tööd mõista ka rahalise karistuse asenduskaristusena (KarS §70 lg 1). Nimetatud seaduselised laiendavad seega võimalusi heastada oma süütegu ühiskonna ees. Antud element ongi üheks põhiliseks kriteeriumiks, millega tuleks kriminaalhooldusosakonna juhatajal arvestada üldkasuliku töö korraldaja valimisel. Üldkasuliku töö ettevalmistamise, täitmise ja järelevalve korra paragrahvis 4 ongi sätestatud tööandja valiku viis tingimust, millest peab täidetud olema vähemalt üks.

- 1) aitaks likvideerida kuriteo tagajärgi;
- 2) oleks ümbruskonna heakorrastusega seotud füüsiline töö;
- 3) aitaks kaasa vanurite ja puuetega inimeste eest hoolitsemisele;
- 4) oleks aktiivne panus kohaliku kogukonna hüvanguks;
- 5) ei konkureeriks palgaliste töökohtadega.

Andri Ahvena 2009. aastal koostatud uuring üldkasuliku töö kohaldamisest ja ning mõjust retsidiivsusele Eestis näitab, et kõige rohkem määratakse ÜKTd liikluskuritegude puhul (53.8%) ning teisel kohal on varavastased kuriteod (19.1%). Neile järgnevad isikuvastased ja avaliku rahu vastased kuriteod vastavalt 7.8 protsendi ja 8 protsendiga (KarS §69 järgi 2007-2008. aastal). Analüüsist nähtub, et varem karistamata ja karistatud isikutele määratud keskmiste tundide arv erineb suurusjärgus kolm korda – karistamata isikutel on keskmine tundide arv 168 ja teist korda karistatud isikutel juba 412 tundi. Samas ei erine oluliselt määratud tundide arv teist, kolmandat ja neljandat korda karistatud isikuterühmade vahel näidates, et isikute varasem karistus ei ole üldkasulikku tööd mõistes arvestatav faktor.

Üldkasulikule tööle määramisel tuleks sellest karistusvormist kõrvale jätta vägivalla- või seksuaalkuriteo toime pannud isikud, alkoholi- või uimastisõltlased, kindla elukohata isikud ning emotsionaalselt tasakaalutud isikud. Kuigi varasemat karistatust ei võeta üldkasuliku töö mõistmisel arvesse ja ÜKTd soovitatakse määrata eelkõige üldisest kõrgema riskitasemega isikutele (Sootak ja Pikamäe 2001:148-149), siis läbi viidud küsitlused ÜKT tööandjate ja kriminaalhooldusametnikega ning statistika näitavad, et korduvalt kuritegusid toime pannud ja varavastaste kuritegude eest süüdimõistetud isikud ei ole tööandjate poolt soovitud ja ÜKT läbimise tulemuste poolest edukas kontingent (Ahven 2009:27, 32; Reino 2012:53). Nimelt 2007-2008. aasta statistika põhjal koostatud ÜKT retsidiivsuuringust nähtub, et KarS § 69 alusel ÜKT-le määratud isikutest pani 34% 12 kuu jooksul toime uue kuriteo. Sealhulgas vähemalt neli korda karistatud isikute retsidiivsus ulatus 48 protsendini ja varem karistamata isikutel 26 protsendini. Võttes arvesse, et ÜKTd määrati neli ja enam korda karistatud isikutele 24-26 protsendil juhtudest, siis tõstabki ainuüksi see faktor üldist ÜKT sooritajate ebaõnnestumise hulka märkimisväärselt (vt. tabel 1).

Tabel 1. KarS § 69 järgi ÜKT-le suunatud isikute varasem karistus aastatel 2007 kuni 2011. (Ahven 2012:7).

	Arv aasta lõpul					% aasta lõpul arvel olnud isikutest				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
Varem karistamata	48	69	96	112	85	9	8	9	10	7
Üks kord	182	276	307	299	356	32	31	28	27	28
Kaks korda	109	168	201	190	216	19	19	19	17	17
Kolm korda	65	111	142	139	156	12	13	13	12	12
Neli ja enam korda	144	209	302	331	397	26	24	28	29	32
Pole teada	15	45	38	52	40	3	5	3	5	3
KOKKU	563	878	1086	1123	1250	100	100	100	100	100

Kuritegude liigilt oli liikluskuritegude eest süüdimõistetute retsidiivsus 18 kuu jooksul peale ÜKT alustamist kõige suurem - 41%, järgnemas varavastased 38 protsendi ja isikuvastased kuriteod 33 protsendiga. Uueks kuriteoks oli kuni 30-aastaste puhul kõige sagedamini varavastane kuritegu ja vanemate õigusrikkujate puhul korduv joobes juhtimine või karistuse kandmisest kõrvalehoidmine (juhtimisõiguseta sõidukijuhtimine). Uus kuritegu oli liigiliselt sama või lähedane varasema kuriteoga (Ahven 2009:32-33).

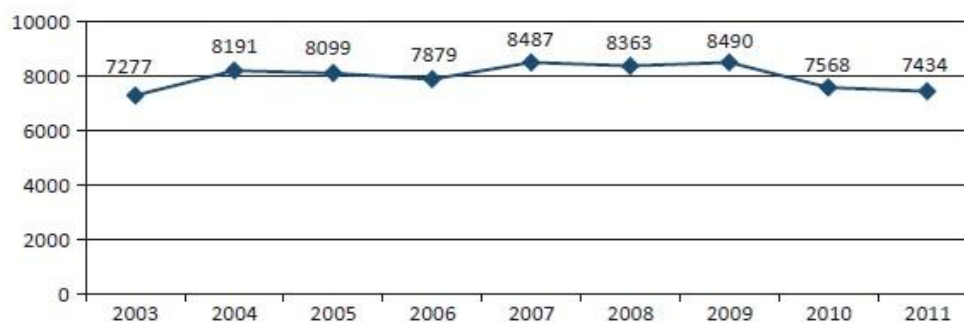
Üldkasulik töö on Eesti kriminaalhooldussüsteemis oma 10 tegutsemisaastaga leidnud kindla koha ja seda asenduskaristuse liiki kasutatakse vangistuse alternatiivina üha

sagedamini. ÜKT tegijate osakaal kriminaalhooldusaluste seas aastatel 2007-2011 on kolmekordistunud suurenedes 2007. aasta 7 protsendilt 13%-le protsendile 2008. aastal, 18%-le 2009. aastal, 20%-le 2010. aastal ja 21%-le 2011. aasta lõpul (vt. tabel 2).

Tabel 2. Kriminaalhooldusele määramise alus aastatel 2007-2011
(Justiitsministeerium...2012:146)

Arvele tulemise alus	2007	2008	2009	2010	2011
Käitumiskontroll (KarS-i § 74 lg 1)	70%	68%	68%	66%	65%
ÜKT (KrMS-i § 202; KarS § 69)	7%	13%	18%	20%	21%
Enne tähtaega vabanemine (KarS-i § 76)	15%	12%	8%	8%	8%
Šokivangistus KarS-i § 74 lg2	7%	6%	5%	5%	5%
Alaealise mõjutusvahend (KarS-i § 87)	1%	1%	1%	1%	1%

Samas on vähenenud üldine kriminaalhooldusaluste arv antud perioodil üle tuhande võrra (joonis 2).

Joonis 2. Kriminaalhooldusaluste arv aasta lõpul 2003-2011 (Justiitsministeerium... 2012:145)

Üha kasvavate ÜKT määramiste juures tekib vajadus uurida, kui palju arvestatakse antud asenduskaristuse kohaldamisel selle materiaalsete eeldustega (süüdlase isik ja kuriteo raskus). Sootaku ja Pikamäe karistusseadustiku kommentaaridest nähtub, et toimepandud kuriteo ja süüdlase üldkasuliku töö sobivuse arvestamise põhjus tuleneb üldkasuliku töö kui vangistuse alternatiivi olemusest ja vajadusest kindlustada ÜKT reaalne täideviidavus (2004:214). Küsitlused kriminaalhooldusametnike hulgas (Ahven 2009; Reino 2012; Seegar 2012) toovad välja probleemina prokuröride ja kohtunike mitte arvestamise süüdlaste tervisliku seisundi ja isikuomadustega neile ÜKT määramisel. Kriminaalhooldusametnike arvates tuleneb see prokuröride vähesest informeeritusest ÜKT olemuse kohta ning ebapiisavast infovahetusest prokuröride ja kriminaalhooldusametnike vahel, mis väljendub ka kohtueelsete ettekannete väheses tellimises. Kohtueelne ettekanne

on viis, mille kaudu saab kriminaalhooldusametnik läbi analüüsi anda kohtunikule ametliku hinnangu süüdlase määramise otstarbekuse kohta kriminaalhooldusele ja mis koostatakse kohtu või prokuratuuri tellimuse alusel (Kriminaalhoolduse...2011) Praktikas edastab kohus kriminaalhooldusosakonnale aga vaid juba tehtud kohtuotsuse või määruse täitmiseks.

Olemasolevate probleemide tõttu oleks vajalik põhjalikumalt analüüsida üldkasuliku töö mõjusust, saavutamaks asjaosaliste seas paremat mõistmist, millistel juhtudel ja millises ulatuses oleks üldkasulik töö efektiivne karistusvorm.

1.3. Üldkasuliku töö kohaldamine Euroopas

Euroopas on palju riike, mida võetakse Eesti poolt eeskujuks heaolumaana, kus inimesed näivad olevad rikkad ja õnnelikud, kus on turvaline elada ning kuhu püüeldakse, kas sinna elama asudes või Eestis elu paremuse poole edendades. Üheks selliseks riigiks on meie põhjanaaber **Soome**, mis on nii Eestlastele kui ka muule Euroopale silma paistnud nii madala kuritegevuse kui ka üldise heaolu poolest. Eestist toimub väljaränne peamiselt just Soome riiki – nii 2011 kui ka 2010 aastal lahkusid Soome elama 3500 eestlast ja ka varasematel aastatel on suurusjärk olnud sarnane (Välisränne...05.01.2013). Soomes on alates 1950ndatest aastatest kohaldanud üha liberaalsemat kriminaalpoliitikat, vähendades pidevalt karistuste määrasid ja vangistuse osatähtsust karistuste mõistmisel, millede tulemustena on vangide arv Soomes alates 1950ndatest pidevalt langenud (Lappi-Seppälä 2000, 2002). See on viinud selleni, et vangide üldarv on praegu Soomes Eestist väiksem. Nimelt on Soomes 3200 vangi, Eestis 3300 vangi 2012 aasta seisuga, tehes Soomest ühe Euroopa madamala vanglapopulatsiooniga riigi 100 000 elaniku kohta (International...05.01.2013).

Üldkasulikku tööd asenduskaristusena hakkas Soome kasutama 1991 aasta alguses, esialgu katsetamisjärgus ja ametlikult sai see kriminaalsüsteemi osaks 1994. aastal. Praeguseks asendatakse Soomes ÜKT-ga lühiajalist vangistust 35-l protsendil juhtudest. Üldkasulikku tööd kohaldatakse Soomes ainult mittetingimusliku vanglakaristuse asenduskaristusena. Selle kestvus on 20 kuni 200 tundi. Üldkasuliku töö määramisel peab olema täidetud neli elementi – esiteks peab süüdimõistetud ise üldkasuliku tööga nõus olema, temale mõistetud

vangistuse määr ei tohi ületada kaheksat kuud, süüdimõistetud peab olema võimeline oma töötunnid ära tegema ja viimaseks nõudeks on eelnev õiguskuuletu käitumine ja karistus, mis võib välistada ÜKT määramise (Lappi-Seppälä 2012). Ühele tunnile üldkasulikule tööle vastab üks päev vangistust (Lappi-Seppälä 2002). Üldkasuliku töö tunde täidavad Soomes süüdimõistetud üldjuhul 3-4 tunni kaupa ja kahel päeval nädalas. Selle eesmärgiks on, et ÜKT kestaks umbes sama perioodi kui süüdlasele mõistetud eelnev vanglakaristus. Enam kui aasta kestva tingimisi vangistuse lisakaristusena saab ÜKT-d määrata kuni 90 tundi. (Criminal... 05.01.2013)

Igaaastane ÜKT määramiste arv on Soomes üsna stabiilselt jäänud alates 1997. aastast vahemikku 3500 kuni 3800, millest üle 80% lõpetatakse edukalt. Kõige levinum kuritegu, mille tõttu määratakse süüdlane ÜKT-le on alkoholi joobes sõiduki juhtimine, mis moodustab üle poolte kõikidest ÜKT otsustest (Criminal...05.01.2013, Lappi-Seppälä 2009). ÜKT lõpetamise edukuse protsent on sarnane Eesti omale, mis 2007.a statistika kohaselt oli 83.6 ja 2008.a koguni 87.6 protsenti. Samuti kattub ÜKT-le määramise aluseks olev kuriteoliik – Eestis tõi KarS § 69 alusel aastatel 2007 ja 2008 ÜKT määramise üle pooltel juhtudel kaasa liikluskuritegu, mis enamikel juhtudel hõlmas endas korduvat joobes juhtimist (Ahven 2009:17, 25).

Soomes on üldkasuliku töö kõige suurem erinevus võrreldes Eesti ja Põhjamaadega see, et üldkasulik töö on iseiseisev karistusliik, mille võib kohtunik kohaldada alles pärast seda, kui on mõistnud isikule tingimusteta vanglakaristuse ja seega teeb kohtunik 2 eraldiseisvat otsust. Antud süsteem aitab vältida võrgustamise (*net-widening*) ilmingu teket (Lappi-Seppälä 2009). Võrgustamine tähendab asenduskaristuste ja –programmide vastupidist efekti loodetule, kus uute alternatiivide liigse kohaldamise tõttu kasvab süüdimõistetute arv, kes on riigi kontrolli all ehk siis sotsiaalse kontrolli võrk muudkui suureneb (Prichard 2010). Lisaks kergendab Soome süsteem ka oluliselt kriminaalhooldusametnike töökoormust, kuna ametnikud jälgivad vaid ÜKT tegijate töölkäimist, tundide sooritamist ning süüdimõistetud käitumise üle mingit muud täiendavat kontrolli ei rakendata. (Lappi-Seppälä 2009).

Peamised erinevused Soome ja Eesti riigis üldkasuliku töö määramisel on seega tundide maht (200/1460), nende asendusvormel (1 tund vastab 1-le päevale/2 tundi vastab ühele päevale) ja üldkasuliku töö kui eraldiseisva karistuse määramine. Soomes kohaldatakse

üldkasulikku tööd võrreldes Eestiga mitmeid kordi vähem - 51-le inimesele määratakse ÜKT 100 000 inimese kohta võrreldes Eesti 200-le inimesele nagu nähtub Euroopa Nõukogu SPACE II statistikast (Aebi, Delgrande & Marguet 2011). Seega Soome praktika ÜKT osas on Eestist leebem ja mitte nii laiahaardelise kasutusvaldkonnaga.

Rootsis hakati üldkasulikku tööd sanktsioonina katsetama 1990. aastal ja võeti ametlikult kasutusele 1999 aastal. Üldkasulik töö ei ole Rootsis iseseisev karistusliik vaid on kasutusel kriminaalhoolduse või tingimisi vangistuse lisakohustusena. Üldkasuliku töö määramine mõlemal mainitud juhul on võimalik vaid siis, kui süüdlasele mõistetud vanglakaristus jääb vahemikku 14 päeva kuni 1 aasta. ÜKT tundide maht on minimaalselt 40 ja maksimaalselt 240 tundi. Kuni ühe kuu vanglakaristuse eest mõistetakse 40 tundi üldkasulikku tööd ja iga järgneva vangistuskuu eest lisandub 20 tundi, kuni täitub 240 töötundi. Pooltel juhtudel jääb määratud ÜKT tundide arv alla 60 tunni ehk vastavusse umbes kahele kuule vangistusele. Vaid ühele kümnendikule mõistetakse üle 140 tunni tööd, mis vastab rohkem kui kuuele kuule vangistusele. Üldkasuliku töö eesmärk on Rootsis, nagu ka teistes riikides, vähendada lühiajalise vangistuse määramist ja seda eriti noorte õigusrikkujate puhul. Rootsis suunataksegi üldkasulikule tööle suures osas 20-22 aastaseid kurjategijaid (Non-custodial...2012). Antud trend sarnaneb ka Eestiga ja antud töö raames koostatud uuringuga.

2010. aastal kohaldati Rootsis üldkasuliku töö kohustust 6100 inimesele (4696 inimest tingimisi vangistuse ja 1404 inimest kriminaalhoolduse lisakohustusena). Alates 1999. aastast on stabiilselt need numbrid olnud tõusvas joones (Non-custodial...2012). Peamine süütegu, mille tõttu määratakse üldkasulik töö on vägivallakuritegu, millele järgneb joores juhtimine ja narkokuriteod (The Swedish...2011). Üheks suuremaks probleemiks, mis Rootsis üldkasuliku töö rakendamist raskendab, on töökohtade vähesus ja kriminaalhooldajate kõrge töökoormus, mille tõttu on keskmine ooteaeg enne, kui süüdimõistetule saab asuda tööle, 3 kuud (Non-custodial...2012).

Hollandis tutvustati üldkasulikku tööd täiskasvanutele 1980ndate esimeses pooles ja 1989. aastal sai sellest Hollandis täiskasvanutele kolmas karistusvorm (peale vangistuse ja rahalise karistuse). Aastas määratakse 40 000-l korral ÜKT, millest 35 000 lõpetatakse edukalt. Esialgu sai Hollandis ÜKT-d määrata kuni kuue kuulise vanglakaristuse

asenduskaristusena ja kuni 240 tundi, mis tähendas, et ühele kuule vangistusele vastas 40 tundi tööd (Boone 2010).

Üldkasulik töö Hollandi kriminaalsüsteemis on väga laialt levinud karistusvorm, mida kohaldatakse rohkem kui Eestis – 100 000 elaniku kohta mõistetakse 210-le inimesele ÜKT (Aebi, Delgrande & Marguet 2011).

2001. aastal aga üldkasuliku töö määramise kord muutus, mille põhjuseks oli soov ÜKT määramisi suurendada. Üldkasulikku tööd ei kohaldata enam vangistuse asendusena vaid sellest sai iseseisev karistusliik. Üldkasulikku tööd saab määrata nii kohtunik kui ka prokurör. Maksimaalseks töötundide arvuks, mida kohtunik saab määrata on 240 ja koos lisakaristusega 480 ning prokuröri kohtuväliselt 120 tundi. Prokuröri määratud tunnid peab süüdlane sooritama kuue kuu jooksul ja prokurör võib tähtaeg pikendada ühel korral, veel kuus kuud. Kohtuniku määratud 240/480 tundi on aega sooritada ühe aasta jooksul, mida samuti saab pikendada ühel korral, ühe aasta võrra. Uue korra järgi saab seega määrata karistuseks vaid üldkasuliku töö tunnid, mille täitmiseks antakse teatud aeg ning millele vastavad kinnipidamispäevad, kui isik ei suuda määratud tunde sooritada. Kahele töötunnile vastab 1 päev kinnipidamist. Süüdlase ebaõnnestumise korral töötundide täitmisel uut kohtuistungit ei toimu, prokurör vaid annab isikule teada mitu päeva ta on kohustatud viibima kinnipidamisasutuses.

Alates 2009. aastast on võimalik prokuröri määrata karistus, mis tulevikus hakkab asendama kohtuväliselt üldkasuliku töö lahendit. Erinevus on selles, et antud karistust saab määrata ilma isiku nõusolekuta ja selle maksimaalseks määraks on 180 tundi üldkasulikku tööd. Antud karistust on võimalik kohaldada kuritegude puhul, mille maksimaalne karistusmäär on kuni 6 aastat vangistust ja peamisteks kuriteoliikideks, mille puhul ÜKT-d määratakse on liiklus-, vägivallakuriteod, poevargused ja loata kalapüük.

Üldkasuliku töö täitmise eest vastutab prokuratuur, kuid realselt tegeleb sellega siiski kriminaalhooldus. Hollandis on kolm erinevat kriminaalhooldusametit, mis on jagatud süüdlasepõhiselt – sõltuvusprobleemidega süüdlased, kodutud süüdlased ja kolmas amet tegeleb kõikide ülejäänud süüdlastega. (Boone 2010)

Hollandis on peale Eesti ja Läti, võrdselt Belgiaga enim kriminaalhooldusametnikke 100 000 elaniku kohta – 10.9 (Aebi, Delgrande & Marguet 2011), mis on ka mõistetav juba ainuüksi nii suurearvuliste üldkasuliku töö otsuste järelevalve vajaduse tõttu.

Üldkasulikku tööd ei määrata neile isikutele, keda on karistatud raske vägivalda- või seksuaalkuriteo eest; isikutele, kes oma retsidiivsuse tõttu pole eelnevalt üldkasuliku tööga toime tulnud; isikutele, kes keelduvad tasumast rahalisi kompensatsioone ning sõltuvuse- ja vaimsete probleemidega isikutele.

2008.a seisuga oli Hollandis keskmine määratud üldkasuliku töö pikkus on 70 tundi ja peamisteks kuriteoliikideks, mille tõttu ÜKT määrati, olid vägivallakuriteod, järgnemas varavastased kuriteod. 75 protsenti ÜKT otsustest täideti edukalt. Pooltel ebaõnnestumiste kordadest ei ilmunud süüdimõistetud kordagi kohale. (Boone 2010)

2001.a ÜKT korra muudatus täitis Hollandis eesmärgi üldkasuliku töö määramist suurendada – ÜKT määramiste arv tõusis 2 korda, 20 000 pealt 40 000 peale aastas (Statline, 2012). Siiski pole üldkasulik töö seal täitnud ühte oma peamistest eesmärkidest – vähendada vangistuse osatähtsust kriminaalpoliitikas. Peale ligi 30 aastast ÜKT praktiseerimist ja mitmete reformide läbimist, esineb süsteemis endiselt suurel määral võrgustamise ilmingut, kuna vangistuse roll karistuspoliitikas on pidevalt kasvanud, sealhulgas just lühiajaliste vangistuse osakaal, mida üldkasulik töö peaks kõige enam leevendama/asendama. Võrgustamise ilmingule Hollandis juhtis tähelepanu ka Spaans juba oma 1998. aastal läbi viidud uurimuses, kus tõdes, et ÜKT asendab lühiajalist vangistust vaid 30-50% juhtudest, ülejäänud kordadel määratakse seda vähemohtlike rikkumiste puhul, kus võimalik oleks kohaldada kergemaliigilist karistust nagu katseaeg või rahatrahv (Spaans 1998).

Eeltoodust nähtuvalt on Hollandi praktika üldkasuliku töö rakendamisel üks Euroopa pikemaid ning Hollandis on enim läbi viidud ka teaduslikke uuringuid selgitamiseks välja ÜKT mõjusust (nt Spaans 1998; Wermink, Blokland, Nieuwbeerta, Nagin & Tollenaar 2010) Siiski jätkuvad seal arutelud antud valdkonna efektiivsemaks muutmiseks. Holland on teinud erinevaid seadusemuudatusi saavutamaks ÜKT-le lihtsamaid ja mitmekülgsemaid kohaldamise vorme, võimaldades antud karistuse kohaldamist ka kohtuväliselt ning koguni määrata üldkasuliku töö tunde vastu süüdlase nõusolekut.

Hispaanias sätestati üldkasuliku töö määramise võimalus seadusesse 1995. aastast, kuid esialgu oli see karistusliik vaid kohaldatav rahatrahvide ja nädalalõpuarestide asendusena ning praktikas leidis see vähest rakendamist. 2003, 2004 ja 2007. aasta seadusemuudatused aga andsid üldkasulikule tööle oluliselt suuremad kasutusvõimalused. Praeguseks saab Hispaanias üldkasulikku tööd määrata vangistuse ja rahaliste karistuste asenduskaristusena ning mitmete kergemate kuritegude puhul ka iseseisva karistusvormina, mis ongi enim levinud viis ÜKT kohaldamisel. Näiteks määratakse Hispaanias erinevate lähisuhte vägivallakuritegude korral süüdimõistetule iseseisva karistusena üldkasuliku töö päevi, mis moodustab antud süütegude puhul umbes 40% karistustest. Lisaks võib määrata karistuseks üldkasulikku tööd koos rahatrahviga, mida kohaldatakse liiklussüütegude puhul. Liiklussüütegu on ka põhiline rikkumine, mille tõttu ÜKT-d määratakse - 76 protsenti kõikidest ÜKT otsustest. (Blay 2010)

Üldkasulik töö on Hispaanias võtnud suurejoonelised mõõtmed. 45 protsendile kõikidele süüdimõistetutele kohaldatakse karistusena ÜKT. Hispaanias määrati 2009.a jooksul üldkasulikule tööle veidi üle 100 000 inimese. See teeb 100 000 elaniku kohta ligikaudu 250 üldkasulikku tööd tegevat isikut. Koguarv inimesi, kelle ÜKT toimik on aktiivne ja töö kestab või ootab oma järjekorda, on Hispaanias aga 2010.a seisuga ligi 200 000. Antud ÜKT-le määratud isikute kontrollimise ja konkreetsele tööle suunamisega peab hakkama saama 4 korda rohkem ametnikke kui Eestis, 828 inimest (Aebi, Delgrande & Marguet 2011, Blay 2010). Kuna viimastel aastatel ÜKT määramine plahvatuslikult suurenes ja antud valdkonnaga tegelevaid ametnikke on vähe, siis vaid 10 protsendil juhtudest asuti 2009.a esimese kuue kuu jooksul peale määratud ÜKT karistust reaalselt seda ka täitma. Seetõttu on tekkinud oht, et paljud üldkasuliku töö karistuse otsused aeguvad ning mõistetud karistust ei olegi võimalik ära kanda.

Hispaanias pole üldkasulik töö tundidepõhine nagu mujal Euroopas vaid päevadepõhine karistus. Maksimaalseks karistuseks saab määrata 180 päeva tööd. Kohaldades ÜKT-d vangistuse asemel vastab ühele päevale vangistusele üks päev üldkasulikku tööd ja seda saab määrata kuni kaheaastase vangistuse korral. See teeb maksimaalseks tööpäevade arvuks 720, mis tundidesse ümberarvestatult on 5760, kuna maksimaalseks tundide arvuks, mida päevas saab teha, on kaheksa. Tööpäevad tuleb süüdlasel ära täita ühe aasta jooksul. Sellist tundide arvu praktikas muidugi ei kohaldata, töötatud tundide ja kohustuste arvu

määrab kriminaalhooldaja arvestades süüdlase muid kohustusi nagu perekonna ja töökoha olemasolu. See loob aga süsteemis ebavõrdsuse, kuna sama raskusega kuriteo eest saab määrata erineva tööpäevade tiheduse – näiteks peab tööd omav pereinimene tööpäevas tegema mõne üksiku tunni tööd, samas kui töötu ja üksik süüdimõistetud mitu korda rohkem. Enamik tööpäevi moodustab reeglina neljatunnine töö. Keskmise määratud karistus jääb tundidesse ümberarvestatuna 120 tunni juurde, kuna 48% juhtudest on karistuseks 21-30 tööpäeva. Vaid kuuel protsendil mõistetakse ÜKT-d üle 61 päeva. (Blay 2010)

Hispaanias ei ole eraldi kriminaalhooldussüsteemi. Selle tööga tegeleb erinevate elukutsetega inimeste grupp, mis kuulub vanglainstitutsiooni alla. Näiteks on esindatud sotsiaaltöötajad, psühholoogid, haridustöötajad, juristid ja advokaadid (CEP...08.01.2013).

Üldlevinud üldkasuliku töö põhimõtteid kasutab ka Hispaania, kus ÜKT tähendab tasustamata, avalikkuse huvidele suunatud tööd, mis võimalusel aitab hüvitada tekitatud kahju või aitab toetada kuriteoohvreid. Siiski ei rõhuta Hispaanias tööle kui parandavale elemendile, vaid rõhku on pandud pigem inimestega suhtlemisele ja inimeste aitamisele. Näiteks kuuluvad määratud tööde hulka vanurite ja puuetega inimeste abistamine, abitööd erinevates sotsiaalasutustes, kohaliku politsei abistamine ja bussi- ja metroojaamades reisijate igakülgne aitamine (suuna näitamisest kuni erivajadustega inimeste tõstmiseni transpordivahendisse või sealt maha). Lisaks üritatakse võimaluse korral suunata kurjategijaid nendesse töövormidesse, kus isik saab abistada kuriteo läbi kannatanuid, eelkõige sarnase kuriteo läbi, mida üldkasulikku tööd tegev süüdlane ise toime pani, näiteks liikluses kannatada saanud isikud. (Blay 2010)

Hispaania on seega näide riigist, kus üldkasuliku töö on kujunenud mõne aastaga peamiseks karistusliigiks kergemate süütegude puhul ja kus seetõttu hästi toimiv infrastruktuur, mida nõuab ÜKT edukas kohaldamine, pole jõudnud kaasa areneda. Sellest tulenevalt on süsteemis mitmeid puudujääke, mis võivad päädida koguni sellega, et suur osa karistustest aegub ilma võimaluseta anda süüdlasele tunda karistuse vältimatust ning selle hüvitamist ühiskonna ees. Lisaks pole üldkasuliku töö laialdane määramine suutnud vähendada Hispaanias vangide arvukust (International...05.01.2013), mis alternatiivkaristuste puhul on aga üheks peamiseks eesmärgiks.

Tabel 3. Euroopa riikide näited ÜKT kohaldamise erisustest

RIIK	Põhikaristus	Asendusvormel tunnid/päevad	Tundide määr	Vangistuse asendamine	Peamine KT liik
EESTI	EI	2/1	20-1460	2 aastat	Joobes j.
SOOME	JAH	1/1	20-200	8 kuud	Joobes j.
HOLLAND	JAH	2/1	Kuni 240 ja kuni 480 koos lisakaristusega	6 kuud	Vägivald
ROOTSI	EI	40 tundi 1 kuu ja edasi 20 tundi kuu	40-240	1 aasta	Vägivald
HISPAANIA	Mõlemad	1 päev ÜKT/1 päev vangistust	Kuni 5760	2 aastat	Liiklus

Eelpool kirjeldatud ülevaade mõningate Euroopa riikide üldkasuliku töö arengutest ja hetkepraktikatest näitavad kui erinevalt on antud karistusvorm kriminaalhooldussüsteemis ja selle väliselt kasutusel. Ühiseks trendiks aga on üldkasuliku töö võimaluste laiendamine riikide karistuspoliitikas, mida on viimastel aastatel näha olnud ka Eesti seadusandluses. Siiski peab olema üldkasuliku töö kui karistuse rakendamisel erinevatele süütegudele (nagu ka iga teise sanktsiooni puhul), tehtud eelnevad mõjususe uuringud ja valmis toetav infrastruktuur, saavutamaks karistuse efektiivset toimimist.

1.4 Üldkasuliku töö mõjususe hindamine

Peaaegu kõik uuringud üldkasuliku töö mõju kohta retsidiivsusele on näidanud, et ÜKT karistusena on võrreldes lühiajalise vangistusega mingil määral efektiivsem. Enamus uuringuid viiakse läbi süüdimõistetute karistuse kandmise ja selle järgsete statistiliste andmete kogumise ning analüüsimise teel. Moodustatakse kaks gruppi, kus ühes on vangistuse läbinud ja teises alternatiivkaristuse kandnud isikud. Nende seadusekuulekust jälgitakse teatud aja jooksul ja seejärel saadakse vastavalt seadusenormide järgimise edukusele vastused retsidiivsuse kohta. Antud uuringutega kaasneb aga oht asenduskaristuste suhtes liigselt positiivsete tulemuste saamine, kuna juba kohtunik kaalub karistuse mõistmisel isiku ohtlikkust ning üldjuhul mõistetakse „lootusetumad“ vangid ja ühiskonnale vähem ohtlikud vabadusse, kriminaalhoolduse kontrolli alla. Seda algse olemasoleva mõju ohtu saab küll vähendada luues ja analüüsides lisaks uuritavale grupile ka võrdlusgruppe, kus isikute taust (nt varasem karistus) oleks võimalikult sarnane, kuid

siiski jäävad sellised uuringud retsidiivsusuuringute teadusskaalal maksimaalselt neljanda taseme juurde.

Retsidiivsusuuringute teadusskaala põhineb 1998.a Ameerika Ühendriikides välja töötatud teaduslike meetodite skaalal (Maryland Scientific Methods Scale ehk SMS), mis loodi eesmärgiga välja uurida millised programmid ja meetmed kuritegude ennetamises toimivad ja millised mitte ning panna paika kriminoloogiliste uuringute metodoloogilised kvaliteedinormid (Sherman et al 1998; Farrington 2003). Retsidiivsusuuringute teadusskaalal nagu ka SMS puhul, eristatakse viite uuringu taset. Esimene, kõige madalam tase, hõlmab endas uuringut, kus vaadeldud vaid uuritavat gruppi ja selle retsidiivsust. Teises tasemes puudub samuti võrdlusgrupp, kuid kasutatud on riskide hindamise meetodit. Kolmanda taseme uuringud sisaldavad juba lisaks uuritavale grupile ka võrdlusgruppi, kuid gruppide riskifaktorid pole omavahel sobitatud nagu neljanda taseme uuring ette näeb. Viienda taseme teadusliku uurimismetoodika saavutamiseks tuleks läbi viia aga juhuvalikuga eksperimentaaluuring (vt joonis 3).

Retsidiivsusuuringute teadusskaala

↑	Tase 5	Eksperimentaaluuring, kus õigusrikkujate karistuse liigi määramine toimub juhuslikkuse alusel
	Tase 4	Sobitatud riskifaktoritega uuritava grupi ja võrdlusgrupi uuring
	Tase 3	Sobitamata riskifaktoritega uuritava grupi ja võrdlusgrupi uuring
	Tase 2	Uuritava grupi uuring, kuhu kaasatud ka riskide hindamise meetod
	Tase 1	Uuritava grupi uuring, kus võrreldakse süüdimõistmise määra enne ja pärast uuringut

Joonis 3. Retsidiivsusuuringute teadusskaala. (Home Office... 2005:7; autori tõlgitud ja mugandatud).

Eksperimentaaluuringuid on aga keeruline teostada tulenevalt seadusandlikest piirangutest (kohtunik ei saa inimesi “loosida“ kas karistuseks järgneb vangla või mingit sorti alternatiiv). Erandiks on Šveitsi riik, kus tulenevalt 1971. aastal kriminaalkoodeksisse viidud sättest, mis lubab tutvustada lühikese aja vältel uusi karistusvorme, lubati teostada uurimisgrupil 1993. aastal eksperiment, kus süüdimõistetud isikud, kes olid nõus katses osalema, said osaleda loosis – tõenäosus, et neile mõistakse karistuseks üldkasulik töö oli

suhtes 5/7-le. Katsesse võeti vaid need isikud, kellele määrati kuni 14 päevane vanglakaristus ja ühele päevale vangistusele vastas kaheksa tundi üldkasulikku tööd. Nendel tingimustel moodustus kaks võrdlusgruppi. ÜKT grupp kuhu kuulus 84 isikut ja lühiajalise vangistuse grupp, kuhu kuulus 39 isikut. Peale kaheaastast jälgimisperioodi selgus, et üldkasuliku töö läbinutel oli võrreldes vanglas viibinutega retsidiivsus madalam. Peale katses mõistetud karistuse kandmist oli süüdimõistmise paranemise protsent ÜKT grupil 71% ja vanglagrupil 59% ning politseis registreeritud süütegude vähenemise protsent oli ÜKT grupil 44% võrreldes vanglagrupi 23 protsendiga. Esimese viie aasta järel aga retsidiivsuse näitajate erinevused vähenesid peaaegu täielikult ning selleks ajaks oli ÜKT grupis 35% isikutest vähemalt 1 kord uuesti süüdi mõistetud ja vanglagrupis oli see number 39%. Järgmise viieaastase perioodi jooksul aga kasvas ÜKT grupi süüdimõistetute protsent ja vanglagrupil see hoopis vähenes. Kui uuring oli kestnud kümme aastat, vaadeldi gruppide isikute sotsiaalset tausta võttes aluseks maksuameti andmed. Selgus, et tuludeklaratsiooni esitasid maksuametile ÜKT grupist vaid 43% ja vanglagrupist 62% isikuid. Kontrolliti ka mitmeid teisi ühiskonnaga lõimumise faktoreid nagu töökoha ja abielu andmeid ning tehti üllatav järeldus, et vanglakaristuse läbinutel läks elu mõningal määral alternatiivkaristuse kandnud isikutest paremini. (Killias, Gilliéron, Villard & Pogliani 2010). Pooleksperimentaalseid (quasi-experiment), sobitatud gruppide uuringuid (teadusuuringute skaalal 4) on läbi viidud mõningal määral rohkem ja järgnevalt toob autor välja olulisemad.

Üheks selliseks on **Soomes** läbi viidud uuring, kus kasutati 1991 ja 1992 aasta süüdimõistetute andmeid ajal, kui üldkasulikku tööd kui asenduskaristust Soome kriminaalõigussüsteemis alles katsetati. Võrdlusgruppi kaasati süüdimõistetud, kellele määrati kuni kaheksa kuu pikkune vanglakaristus. Vanglakaristuse ja asenduskaristuse grupid moodustati võimalikult sarnastel alustel võttes arvesse kuriteo liiki, eelnevalt vanglas viibimist, vanust ja sugu, karistuse pikkust ning alkoholi tarbimise probleemsust. Analüüsid esialgu vaid üldkasuliku töö tulemusi jõudis uuringu autor Muiluvuori järeldusele, et ÜKTd ei suutnud enim läbida varavastase süüteo eest karistatud ja nooremad isikud. Need aga, kes polnud varem vanglas karistust kandnud ja kellel polnud alkoholiprobleeme, suutsid ÜKT paremini läbida. Oluline erinevus ÜKT läbimisel seisnes ka mõistetud tundide suuruses, kus rohkem tunde sooritama pidanud isikud karistust lõpuni ei suutnud kanda võrreldes nendega, kes pidid vähem tööd tegema (Muiluvuori 2001).

Antud tulemused langevad kokku ka Eestis A. Ahvena poolt läbi viidud ÜKT uuringutega (Ahven 2009; Ahven 2012) ning ka antud magistritöö tulemustega.

Pärast viieaastast perioodi selgus Muiluvuori uuringus, et järelejäänud üldkasuliku töö läbinud kurjategijatel (220 isikut) oli mõningal määral madalam retsidiivsus kui vanglas viibinud süüdimõistetutel (256 isikut). 62% ÜKT grupist oli viie aasta jooksul toime pannud uue kuriteo, samas kui vanglagrupil oli see protsent 72%. Muiluvuori poolt läbi viidud uuringus selgus veel lisaks mitmeid vangla kahjulikkust näitavaid faktoreid. Näiteks pani pärast karistuse kandmist vanglagrupp ÜKT grupist vähesel määral kiiremini kuritegusid toime; isikud, kes olid varem vanglakaristust kandnud ja uuringus ÜKT grupis, panid rohkem kuritegusid toime kui ÜKT grupi isikud, kes varem polnud vanglas viibinud. Lisaks selgus, et varavastaste ja vägivallakuritegude eest süüdi mõistetud isikud panid rohkem kuritegusid toime kui näiteks alkoholijoobes sõidu eest karistust kandvad isikud, kuid selles osas ÜKT ja vanglagruppide retsidiivsuse näitajad omavahel ei erinenud. Uuringu autor jõuab järeldusele, et üldkasulik töö on sobivaks karistusevormiks eriti neile, kellel puuduvad varasemad vanglakogemused. (Muiluvuori 2001)

Israelis 1991.aastal läbi viidud uuringus võrreldi omavahelist retsidiivsuse taset 407 üldkasuliku töö läbi teinud kurjategijal ja 950 isikul, kes veetsid vanglas kuni 6 kuud. Uuringus kasutati soodumuste sobitamise statistilist mudelit (*propensity score matching* e. PSM), mis on üks viise, kuidas hindavas uuringus analüüsida suuri hulki muutujaid. Peale karistuse kandmist oli enne analüüsi teostamist gruppide jälgimisperioodiks 14 kuud. Analüüsimisel võeti arvesse staatilisi riskifaktoreid nagu sugu, vanus, rahvus, varasem karistus ja viimase süüteo liik. Analüüsist selgus, et peale karistuse kandmist oli ÜKT grupi retsidiivsus vanglagrupist 1.7 korda madalam. Muuhulgas selgus veel, et kurjategijatel, kes on varem toime pannud vägivallasüüteo, on kaks korda kõrgem retsidiivsus kui varasemalt vägivalla süütegusid mitte toime pannud isikutel. Isikud aga, keda on varasemalt karistatud narkootikumidega seotud süütegude eest on retsidiivsus 1.4 korda teistest kõrgem (Nirel, Landau, Sebba & Sagiv 1997).

Hollandis viidi läbi 1997.a andmete alusel põhjalik uurimus, kus vaadeldi 18-50 aastaseid õigusrikkujaid, kes mõisteti üldkasulikule tööle või vangi kuni kuueks kuuks. Valimi suuruseks sai 11 308 isikut, kellest 7806 olid mõistetud üldkasulikule tööle ja 3502 vangi. Uuringu perioodiks oli 8 aastat. Uurijad kategoriseerisid erinevad mõjutegurid nagu

varasemad õigusrikkumised, karistuse pikkused, karistuse tüübid, süüdimõistetute vanused, soo ja rahvuse ning kasutasid tulemuste saamiseks PSM strateegiat. Uuringu tulemustest selgus, et peale viite aastat oli vangistuse läbinud isikute retsidiivsus 46.8% kõrgem kui üldkasuliku töö asenduskaristusena kandnud kurjategijatel. Aasta pärast karistuse kandmist oli retsidiivsus näiteks varavastaste süütegude tõttu üldkasuliku töö läbinutel tervelt 67.7% madalam kui vangistusest tulnud isikutel ja vägivallakuritegude suhtes oli see protsent 60. Üldine retsidiivsus aga oli kõige kõrgem nendel isikutel, kes olid karistatud varavastaste kuritegude eest (mõlemas grupis) ja vahe teiste kuriteoliikidega oli oluline. Näiteks oli retsidiivsus varavastaste kuritegude eest karistatud isikutel esimese aasta jooksul üle kolm korra kõrgem kui vägivallakuritegude eest karistatud isikutel. Järgnevatel aastatel see vahe samas vähenes. (Wermink et al 2010)

Sobitatud uuritava grupi ja võrdlusgrupil baseeruvad uuringud näitavad seega selgelt vangistuse suurendavat mõju kuritegude toimepanemisse võrreldes alternatiivkaristusega. Seda järeldasid ka Villettaz, Killias ja Zoder oma 2006. aastal avaldatud uuringus. Nad teostasid The Campbelli Collaboration Crime and Justice Group (CCJG) palvel 1961-2002. aasta ajavahemikul tehtud alternatiivkaristuste ja vanglakaristuste uuringute järeluuringu (metaanalüüsi). Uurimuse valimisse mahtus algse 300 töö hulgest 23 sobilikku ja suures osas täheldati nende tulemuste uues analüüsis, et alternatiivkaristuste kohaldamisel panid isikud oluliselt vähem uusi kuritegusid toime kui vanglakaristuse kandnud süüdimõistetud (11-s faktoris 27-st). Kahes analüüsitud faktoris oli tulemus retsidiivsuse seisukohast vanglakaristuse kasuks ja ülejäänud 14-s uuringu elemendis ei täheldatud olulist vahet alternatiivkaristuse ja vangistuse kohaldamisel. Teostades aga metaanalüüsi, mis hõlmas viite eksperimentaaluuringut, jõudis uurimisgrupp tulemusele, et lühiajalise vangistuse ja vangistuse alternatiivi kohaldamine retsidiivsusele olulist mõju ei avalda ning lühike vanglakaristus ei pruugi olla isikule halvema mõjuga kui alternatiivi kohaldamine (Villettaz, Killias & Zoder 2006:25-36). Antud uuringuga võib tuua paralleele maailmas suurt vastukaja leidnud R. Martinsoni 1974.a avaldatud „What Works“ tööga, mis muutis vaateid ja praktikat rehabilitatsioonimeetoditest ning mis viis alternatiivkaristuste arenguni. Killiase uuringutulemusi võib tõlgendada kui Martinsonist alguse saanud „mitte miski ei toimi“ (nothing works) mõttemaailma, kuid pigem annavad nad võimaluse teha alternatiivkaristuste ja lühiajalise vangistuse mõjude kohta kaugemale ulatuvaid järeldusi. Näiteks võib analüüs muuta kriminaalpoliitikas kasutusel olevat suunda, kus välditakse

lühiajalise vangistuse kohaldamist põhjendusega selle kahjustaval toimel retsidiivsusele. See omakorda annab võimaluse kaaluda vangistuse kohaldamist „kergemate kuritegude“ puhul, olukordades, kus avalikkuse ja kannatanu õiglusetunne võib saada alternatiivide kohaldamisega riivatud (nt liiklussüüteo ja perevägivald) (Killias & Villettaz 2008). Tuleb aga meeles pidada, et järeldusi saab teha mõeldes suunal „mis toimib“ ning seda vaid läbi teadmispõhise ja teadusliku kriminoloogia (Cullen & Gendreau 2001).

Eeltoodust nähtub, et teostatud on mitmeid erineva taseme ja ulatusega uuringuid saamaks rohkem teadmisi alternatiivkaristuste ja lühiajalise vangistuse mõjudest retsidiivsusele. Samas võtavad kõik üldkasuliku töö kohta tehtud uuringud arvesse vaid väga lühiajalist vangistust ja sellele vastavat alternatiivkaristust, kuna ÜKT-d praktiseerivate riikide seadusandlus näeb ette üldkasuliku töö kohaldamist üldjuhul kuni 6 kuu pikkuse vangistuse asemel. Eesti praktika on seetõttu ainulaadne, kuna võimalus määrata ÜKTd kuni kaheaastase vangistuse asenduskaristusena ja maksimaalse arvuna töötunde seega 1460, teeb karistuse kandmise muust maailmast kordades raskemaks. Pikemate töötundide mõju retsidiivsusele on seega täielikult uurimata valdkond ja leiud selles osas võivad aidata paremini mõista ja täiustada üldkasuliku töö kohaldamist vangla alternatiivina nii Eestis kui ka mujal maailmas.

2. ÜLDKASULIKU TÖÖ RAKENDAMINE JA MÕJUSUSE HINDAMINE TARTU VANGLA KRIMINAALHOOLDUS-OSAKONNAS 2008-2012

Sotsioloogia ja kriminoloogia kui teadused kasutavad peamiselt võrdleva uuringutüübi (comparative research) tehnikaid analüüsima erinevate riikide kultuurite olemust, sealhulgas ka õigussüsteeme, nende efektiivsust ja mõju kuritegevusele (Bennett 2004; Howard, Newman & Pridemore 2000). Võrdlev uuring kriminoloogias võib aga piirduda ka ühe riigi tasandi kriminaalsüsteemi või kuritegevust piirava meetme kohta kirjeldava või analüüsiva teabe produtseerimisega. Analüüsi sisaldavad uuringud sealjuures kasutavad üldjuhul kvantitatiivseid andmeid (Bennett 2004). Antud magistr töö üldkasuliku töö kohaldamise mõjususest Eestis kasutab samuti võrdleva uuringu meetodit, mis sisaldab analüüsi, kvantitatiivseid andmeid ja longituud-uuringu elemente, kus võrreldakse erinevaid juhtumeid ehk grupe teatud perioodi vältel. Programmi või seaduselooma üheks levinumaks mõjususe näitajaks loetakse retsidiivsust ehk uue kuriteo toimepanekut ja selle tõttu uut süüdimõistmise määra.

Uuringu läbiviimise metoodikas tugineb töö autor retsidiivsusuuringute teadusskaalale, kus püütakse täita neljanda uuringu taseme nõuded ehk läbi viia sobitatud riskifaktoritega uuritava grupi ja võrdlusgrupi uuring (vt lk 28, joonis 3). Teaduslikul tasemel loetaksegi kõrgeimateks uuringutüüpideks eksperimentaaluuringut ja pooleksperimentaaluuringut. Pooleksperimentaal (quasi-experimental) uuringud sisaldavad endas enne ja pärast teatud ajajärgu vaatlemise võrdlust, kus on moodustatud lisaks uuritavale grupile ka sellega sobitatud võrdlusgrupp või -grupid. See viis annab võimaluse võrrelda mitte ainult programmi mõju kuritegevusele vaid ka tuvastada konkreetsemaid põhjusi, mis kuritegevust mõjutavad (Welsh & Farrington 2001).

Uuringu käigus tuleb seega ennekõike tuvastada riskifaktorid, mis mõjutavad kriminaalset käitumist. Staatilised riskifaktorid on näiteks sugu, vanus, varasem kriminaalne karjäär, mida ei tohi jätta uuringu käigus arvestamata. Dünaamilisi riskifaktoreid nagu näiteks

haridus, tööga hõivatus, sõltuvused ja sissetulekud, võib aga muuta. Ideaalis peaks neljanda taseme uuring sobitama uuritava grupi ja võrdlusgrupi nii staatiliste kui ka dünaamiliste riskifaktoritega. (Home Office... 2005:7-8, 17).

Dünaamilised riskifaktorid on omadused, mida saab muuta ja millede muutmine põhjustab retsidiivsuse tõusu või languse. Seetõttu tuleb nendega arvestada eelkõige erinevate sekkumisprogrammide koostamisel ning rakendamisel. 1996.a avaldatud metaanalüüsi tulemused, mis hõlmasid endas 1970 kuni 1994. aastal tehtud retsidiivsusuuringuid, näitasid, et kõige olulisemaks dünaamiliseks riskifaktoriks, mis põhjustab retsidiivsust, on kriminogeensed vajadused. See hõlmab endas tutvusringkonda, sõltuvusi, antisotsiaalset iseloomu ja isikutevahelisi konflikte ning on sama tähtis element kui varasema karistatuse määr, mis paikneb staatiliste riskifaktorite eesotsas (Gendreau, Little & Goggin 1996). Seetõttu ei tohiks retsidiivsusuuringute puhul dünaamilisi riskifaktoreid jätta tähelepanuta.

Antud magistritöö uuringu valimiks on Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonnas ajavahemikul 2008-2010.a KarS § 69 alusel üldkasulikkude tööd tegevad süüdimõistetud ja Tartu Vanglas ajavahemikul 2008-2010.a karistust kandnud, kuni kaheks aastaks süüdimõistetud isikud. Lisaks ÜKT-d sooritanud isikute ja lühiajalise vangistuse ära kandnud isikutegruppide retsidiivsuse võrdlemisele, moodustatakse uuritav grupp ja võrdlusgrupp kogu ÜKT grupi sisestest isikutest, kus kuni 180 töötunnise karistusega süüdimõistetud on võrdlusgrupiks ja üle 730 tunni ÜKT-d sooritama pidanud uuritavaks grupiks. Isikute elu, eelkõige seadusekuuleka käitumise poolest, jälgib töö autor alates karistuse määramisest kuni kahe aasta jooksul peale karistuse kandmist. Selle aja jooksul kogutakse andmeid vaatluse all olevate inimeste toime pandud süütegudest (kuriteod ja nende liigid) ja analüüsitakse seega saadud staatilisi riskifaktoreid ning lisaks võetakse arvesse ka dünaamilisi riskifaktoreid nagu probleemne alkoholtarbimine ja haridustase.

Üldkasuliku töö sooritanud isikute valimi moodustamiseks ja analüüsimiseks on andmed saadud Kriminaalhooldusregistrist ning nõusoleku andmete analüüsiks Justiitsministeeriumi Taasühiskonnastamise talitusest ja Tartu Vangla direktorilt (juhtum nr IM57131). Lühiajalise vangistuse kandnud isikustamata ja kodeeritud andmed koos uue kuriteo toimepanemise ajaga on saadud Justiitsministeeriumi Analüüsitalitusest. Saadud isikuloendite eel- ja järelanalüüsi tarbeks erinevate politsei andmebaaside kasutamise kohta

on töö autor saanud loa PPA uurimistööde kooskõlastamise komisjonilt (15.01.2013.a nr 1.1-14/198-2.)

2.1 Üldkasulikule tööle suunatud ja lühiajalisele vangistusele mõistetud isikute ülevaade ja karistuse läbimine

Saavutamaks magistritöös seatud eesmärki, kontrollimaks püstitatud hüpoteesi ning täitmaks seatud uurimisülesandeid on ennekõike vaja välja selgitada üldkasulikule tööle suunatud isikute riskifaktorid ja nende ulatus, mida peaks arvestama uuritava grupi ja võrdlusgrupi moodustamisel. Kuna autori eesmärgiks on analüüsida ÜKT mõjusust retsidiivsuse seisukohast ja seda läbi Eesti seadusandluse eripära silmas pidades, mis võimaldab kohaldada süüdimõistetule kuni 1460 tundi tööd, siis on analüüsi fookuseks karistuse pikkus, mille alusel ka grupid moodustati.

Analüüsitavaid ÜKT toimikuid, mis Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonnas aastatel 2008-2010 alustati, oli kokku 873.

Tabel 4. ÜKT toimikute jagunemine aastate lõikes

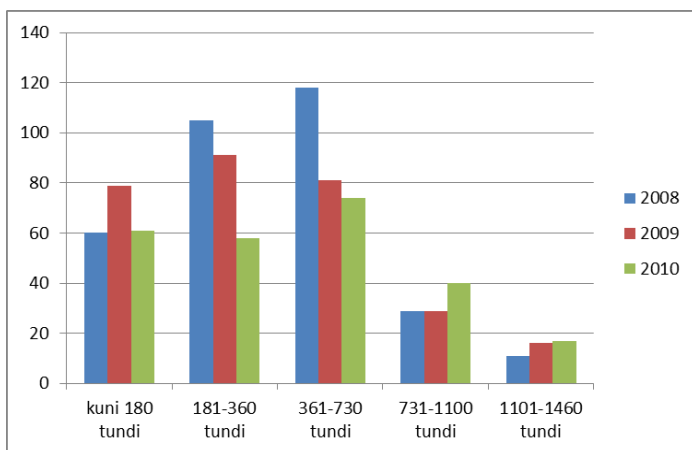
Aasta	Arv
2008	323
2009	298
2010	252
KOKKU	873

Nendest 873-st toimikust ainulaadsete isikute hulk oli 851. 22-le isikule mõisteti ÜKT-d aastatel 2008-2010 vähemalt kahel korral.

Tabel 5. Alustatud ÜKT toimikute arv 2008-2010.a protsentuaalselt karistuste lõikes

Asendatud karistus	%
Kuni 3 kuud	23
3 kuud kuni 6 kuud	29
6 kuud kuni 1 aasta	32
1 aasta kuni 1.5 aastat	11
1.5 aastat kuni 2 aastat	5

Enim ÜKT-ga asendatud vangistusi jäi vahemikku 3 kuud kuni 1 aasta. Antud jagunemine karistuse pikkuse osas on sarnane 2008.a üle-eestilise ÜKT-le suunamise statistikale (Ahven 2009), jäädes tundide lõikes 1-2 % kõikumise vahemikku.

Joonis 4. Alustatud ÜKT toimikute arv tundide lõikes aastatel 2008-2010

Tabeli 5 täiendusena näitab joonis 4, et kuni 730 tunni ÜKT tegijate arv aastate lõikes on vähenemas trendis ja alates 731 tunnised ÜKT karistused (vastavuses 1-2 aastale vangistusele) tõusvas trendis. Rangemaid karistusi mõistetakse küll lühemaajalistest vähem, kuid aasta-aastalt rohkem.

Tabel 6. Karistatute sooline jagunemine

Sugu	Arv	%
Mehi	824	94
Naisi	49	6
KOKKU	873	100

Tabel 7. Karistatute kodakondsuse järgi jagunemine

Kodakondsus	Arv	%
Eesti	822	94
Määratlemata	33	4
Vene	11	1
Ülejäänud	7	1
KOKKU	873	100

94 protsenti ÜKT-le suunatud isikutest olid Eesti kodakondsusega ning sama suur oli ka meeste osakaal kogu valimist.

Tabel 8. Karistatute vanuseline jagunemine

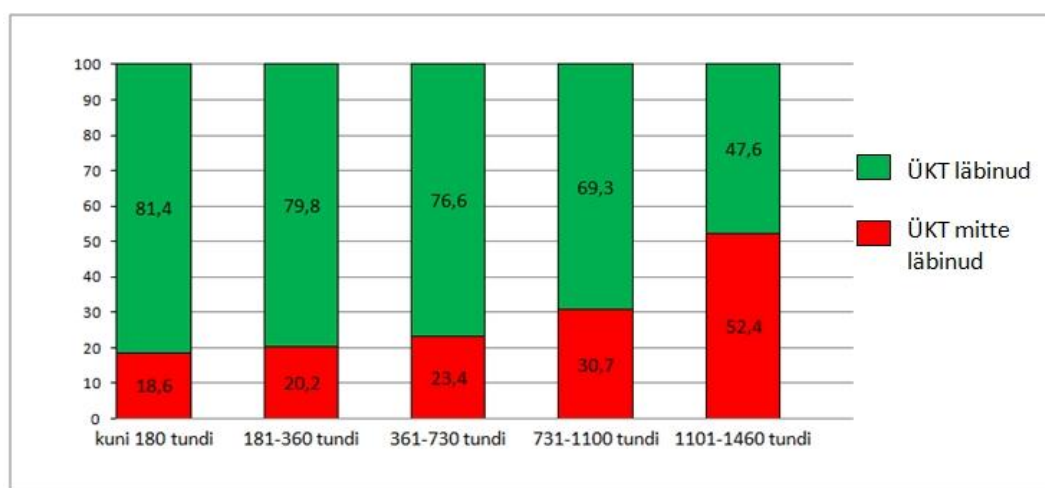
Vanus	Arv	%
14-17	35	4
18-25	318	36
26-33	188	22
34-41	156	18
42-49	109	12
50-...	67	8
KOKKU	873	100

Keskmine ÜKT-le suunatud süüdimõistetute vanus oli 31.4 aastat. Kõige enam ÜKT-d sooritanuid oli vanusegrupis 18-25 aastat.

Järgnevalt võrdles autor ÜKT-le suunamise aluseks olnud kuritegusid erinevate karistuse määrade lõikes, kus mitme kuriteo järgi süüdimõistetute puhul arvestati raskemat tegu, võrdsete karistuse määrade puhul väiksema §-iga süüteo liiki. Selgus, et kuriteoliigid jagunevad määratud karistuste lõikes üldjuhul vastavalt üldisele jagunemisele, kus peamiseks ÜKT-le suunatud isikutele süüks pandud karistus on joobes juhtimine, millele järgneb varavastane kuritegu (vt Lisa 1).

ÜKT läbimine

Üldkasuliku töö üldist läbimist illustreerib joonis 5.

Joonis 5. ÜKT läbimise protsent tundide lõikes vahemikus 2008-2010

Nagu nähtub jooniselt, on üldkasuliku töö läbimisel ja määratud karistuse raskusel seos, mida võib järeldada karistuse läbimise protsendi ühtlases vähenemises suurenevate tundide lõikes.

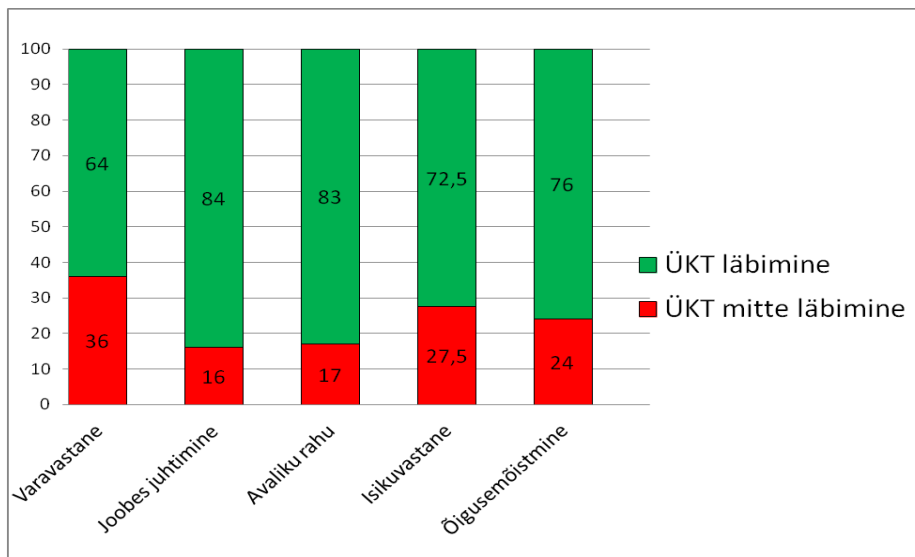
Tuvastamiseks riskifaktoreid, mis on enim mõjutanud karistuse läbimist, analüüsis autor järgmisi elemente:

- karistatute vanus
- karistuse aluseks olnud kuriteoliik
- alkoholi tarbimine (peale ÜKT-d alkoholiseaduse § 70 ja 71 rikkumised)
- haridus

Vanus

Üldkasuliku töö edukalt läbinute keskmine vanus oli 32 aastat (n=643). ÜKT ebaõnnestujate keskmine vanus oli 29 aastat (n=198). Nagu Lisas 2 ja 3 olevatest tabelitest nähtub ei ole vanusel olulist rolli ÜKT läbimisel või mitte läbimisel, nii üldiselt kui ka karistuse suuruse osas. ÜKT läbinute ja ÜKT teise kohtuotsusega lõpetanute keskmine vanuse vahe on 4 aastat. Teise kohtuotsusega ÜKT lõpetanute osakaal aga suureneb ühtlaselt karistusemäära kasvades, millest võib eeldada ka retsidiivsuse järjepidevat kasvu suurenevate tundide lõikes, kuna teise kohtuotsusega ÜKT lõpetamisel on üldjuhul süüdimõistetud katseajal toime pannud uue kuriteo. Antud uuringus on aga teise kohtuotsusega ÜKT lõpetanute valim sellise järelduse tegemiseks liiga väike.

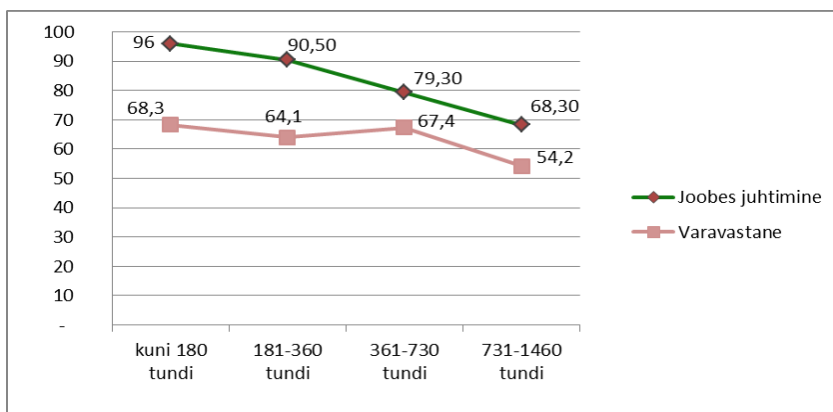
Kuriteo liik

Joonis 6. Kuriteo liigi ja ÜKT läbimise protsendi võrdlus

Jooniselt 6 on näha, et kuriteoliikide võrdluses ei läbi ÜKT-d enim varavastaste kuritegude eest süüdi mõistetud isikud (36%). Antud tulemus on sarnane A. Ahveni 2012.a avaldatud üle-eestilisele ÜKT uuringule, kus varavastaste kuritegude ÜKT ebaõnnestumise protsent oli koguni 47 (Ahven 2012:12).

Võrreldes lähemalt kahte põhilist kuriteoliiki, mille alusel isikuid ÜKT-le suunatakse, siis jooniselt 7 on näha varavastaste kuritegude ja joobes juhtimise eest ÜKT-d sooritanud isikute karistuse läbimise edukus.

Joonis 7. Joores juhtumise ja varavastaste kuritegude eest KarS § 69 järgi ÜKT-le suunatud isikute ÜKT läbimise edukus asendatud karistuste pikkuste lõikes

Jooniselt nähtub, et kuigi läbimise edukuse trend on mõlemal kuriteoliigil karistuse suurenedes kahanev, siis varavastaste grupi ÜKT läbimise protsent langeb tuntuvalt alles peale ühe aasta ja enama vangistuse asendamisel üldkasuliku tööga, samas kui joores juhtide karistuse kandmise edukus kahaneb juba peale kolme kuu vangistuse asendamist ühtlaselt 11 protsendi võrra.

Tabel 9. ÜKT-le määratud isikute kuriteoliigi ja vanuse suhe

Kuriteo liik	Keskmine vanus
Varavastane	28.5
Joores juhtimine	35
Avaliku rahu	26
Isikuvastane	31
Õigusemõistmise vastane	33

Tabelist 9 on näha, et avaliku rahu ja varavastaste kuritegude eest ÜKT-le suunatud isikud on mõnevõrra nooremad kui teiste kuriteoliikide eest süüdimõistetud.

Alkohol ja ÜKT läbimine

120 isikut (14.1%) oli alates ÜKT-le suunamisest kahe aasta jooksul rikkunud alkoholiseaduse §70 või § 71 ühel või enamal korral ja saanud selle eest väärteokorras karistada. Neist 120-st 36 isikut (30%) ei lõpetanud oma ÜKT-d edukalt.

Võrreldes isikutega, kes ei rikkunud AS-i, oli ÜKT ebaõnnestunute protsent 21.7 (159 ÜKT mitte sooritanud isikut). Kuna antud ÜKT uuringu valimis on alkoholiseaduse

rikkumise osatähtsus väike ning ka alkoholiseadust rikkunud isikute ÜKT läbimise edukuse vahe alla kümne protsendi, siis antud dünaamilist riskifaktorit edasistel analüüsidel ei arvestatud. Samas tuleb märkida, et mõnuainete, eriti narkootikumide tarvitamisel ja karistuse kandmise edukusel on tugev seos, mida näitab Kriminaalpoliitika analüüsi nr 10/2012 tulemus, kus narkootikumide tarvitamise eest aastatel 2009–2011 karistatud ja ÜKT 2011. aastal lõpetanud süüdimõistetutest lõpetas selle negatiivselt 66%, samal perioodil alkoholiseadust rikkunud isikutest lõpetas negatiivselt 41% ja ilma niisuguste väärtegudeta isikutest 21% (Ahven 2012).

Haridus

Tabel 10. Hariduse ja ÜKT läbimise seos

HARIDUS	ÜKT läbinute %	ÜKT mitte läbinute %
Alg	14	21.5
Põhi	48	45
Kesk	15	17
Kesk-eri	14	16
Kõrgem	1.5	0.5
KOKKU	100	100

Tabel nr 10 järgi jagunevad nii ÜKT läbinud kui mitte läbinud oma hariduselt sarnaselt – ligi pooled mõlemast grupist on põhiharidusega ning põhiharidusest kõrgema astmega on ligi üks kolmandik süüdimõistetutest. Suurem vahe on vaid algharidusega isikutel, keda on ÜKT mitte läbinute seas 7.5% enam.

Lühiajalisele vangistusele mõistetute isikute ülevaade

Lühiajalise, kuni 2 aastase vangistusele määratud isikute loetelu, kes vabanesid aastatel 2008-2010 Tartu Vanglast, sisaldab 699 isikut. Ülevaatega tuvastas autor esialgu vangistatute grupi üldise jagunemise ning võrdles seda ÜKT grupi üldise jagunemisega.

Tabel 11. Karistatute sooline jagunemine

Sugu	Arv	%
Mehi	693	99.1
Naisi	6	0.9
KOKKU	699	100

Tabel 12. Karistatute kodakondsuse järgi jagunemine

Kodakondsus	Arv	%
Eesti	547	78.2
Määratlemata	131	18.8
Vene	11	1.6
Ülejäänud	10	1.4
KOKKU	699	100

Vanglakaristuse kandnud isikud omavad võrreldes ÜKT grupiga 15.8% vähem Eesti kodakondsust ning selle arvelt on vanglagrupis määratlemata kodakondsusega isikuid 14.8% võrra rohkem. Vanglagrupis on meeste osakaal võrreldes ÜKT grupiga 5.1% suurem.

Tabel 13. Karistatute vanuseline jagunemine

Vanus	Arv	%
14-17	18	2.6
18-25	209	29.9
26-33	210	30
34-41	124	17.7
42-49	85	12.2
50-...	53	7.6
KOKKU	699	100

Keskmiseks vangistuse grupi vanuseks on 32.5 aastat, mis on 1 aasta suurem kui ÜKT grupil.

Tabel 14. Mõistetud lühiajalise vangistuse karistuse pikkuste suhe aastatel 2008-2010

Mõistetud karistus	%
Kuni 3 kuud	13.2
3-6 kuud	22.9
6 kuud kuni 1 aasta	32.6
1 kuni 1.5 aastat	17.9
1.5 kuni 2 aastat	13.4

Tabelist 14 nähtub, et enim mõisteti lühiajalisele vangistusele isikuid kelle karistuse pikkus jäi vahemikku 6 kuud kuni 1 aastat, mis moodustas ligi ühe kolmandiku kõikidest kuni 2 aasta pikkustest karistustest. Võrreldes tabeliga 5, kus kajastub ÜKT grupi karistuste jagunemine on vangistatute grupil nihe raskemate karistuste suunas, kuna ÜKT grupi osakaal üle 1 aasta vangistuse asendamisel on 16% ja vangistatutel 31.3%.

Tabel 15. Vangistuse aluseks olnud kuriteoliikide jagunemine

Kuriteo liik	Arv	%
Varavastane	296	46
Joobes juhtimine	107	17
Isikuvastane	97	15
Avaliku rahu vastane	48	7.5
Narkootikumidega seotud	47	7.5

Õigusemõistmise vastane	20	3
Ülejäänud	29	4
KOKKU	644	100

Tabeli 15 järg

55-1 juhul vangistuse aluseks olevat paragrahvi tuvastada ei olnud võimalik ning neid ei arvestatud. Tabelist nähtub, et peamiseks kuriteoliigiks, mille alusel mõisteti isik kuni kaheks aastaks vangi, oli ülekaalukalt varavastane kuritegu, mis moodustas ligi pool kogu valimist. Võrreldes ÜKT grupiga, kus varavastaste kuritegude eest kandis karistust 26 % isikutest (Lisa 1), võib just see olla vanglagrupi kõrgema retsidiivsuse põhiliseks faktoriks.

2.2 Üldkasuliku töö ja vanglagrupi retsidiivsuse analüüs

Üldkasulikule tööle suunatud isikute retsidiivsuse analüüs

Eelpool kirjeldatud valimi üldandmete põhjal moodustas autor kaks ÜKT gruppi, võrdlemaks karistuse pikkuse ja retsidiivsuse vahelist suhet.

- 1-2 aastase vanglakaristuse asenduskaristusena ÜKT-le suunatute grupp, 731-1460 ÜKT tundi (I grupp e. uuritav grupp).
- Kuni 3 kuulise vanglakaristuse asenduskaristusena ÜKT-le suunatute grupp, kuni 180 tundi ÜKT tundi (II grupp e. võrdlusgrupp)

Kõrvutamaks kahte gruppi, valiti võrdlusesse vaid Eesti kodakondsusega meesterahvad vanuses 18-49, kes suunati ÜKT-le varavastase, joobes juhtimise, avaliku rahu vastase, isikuvastase ja õigusemõistmise vastase süüteo eest. Võrdlusesse kaasati veel staatiline riskifaktor nagu varasem karistus, mis sisaldas endas varasemate kohtuotsuste arvu, vangistuses viibitud kordade arvu ja vangistuses viibitud aega.

Moodustus uuritav grupp (I), millega võrreldi võrdlusgruppi (II). Gruppide retsidiivsust mõõdeti alates ÜKT-le suunamisest 2 aasta jooksul kahtlustatavaks tunnistamise järgi.

I grupi (731-1460 tundi ÜKT) moodustasid 108 isikut.

Keskmine vanus esimeses grupis oli 29 aastat. 39 (36%) isikut ei lõpetanud ÜKT-d edukalt, 69 (64%) lõpetas selle edukalt.

II grupi (kuni 180 tundi ÜKT) moodustasid 145 isikut.

Keskmine vanus teises grupis oli 28.2 aastat. 29 (20%) isikut ei lõpetanud ÜKT-d edukalt, 116 (80%) lõpetas selle edukalt.

Kahe moodustunud grupi liikmete õiguskäitumist ehk retsidiivsust jälgiti alates ÜKT-le suunamisest kahe aasta jooksul. Lisaks toodi gruppide võrdlusesse ka isikute varasema karistatuse andmed.

Tabel 16. ÜKT läbimise, varasema karistatuse ja retsidiivsuse seos I grupp (731-1460 tundi)

	Kohtuotsused	Vangistuse kordi	Vangistuse aeg (a.)	Retsidiivsus
ÜKT läbinud	3.64	0.83	0.93	16%
ÜKT mitte läbinud	2.69	0.61	0.66	67%
Pärast ÜKT mitte retsidiivne	3.28	0.70	0.66	X
Pärast ÜKT retsidiivne	3.32	0.83	1.15	X
ÜLDINE				34.2%

Tabel 17. ÜKT läbimise, varasema karistatuse ja retsidiivsuse seos II grupp (kuni 180 tundi)

	Kohtuotsused	Vangistuse kordi	Vangistuse aeg (a.)	Retsidiivsus
ÜKT läbinud	2.02	0.52	0.59	30%
ÜKT mitte läbinud	2.24	0.72	1.12	62%
Pärast ÜKT mitte retsidiivne	1.54	0.27	0.45	X
Pärast ÜKT retsidiivne	2.98	1.05	1.13	X
ÜLDINE				36.5%

Tabelitest 16 ja 17 nähtub, et ÜKT läbinute retsidiivsus on üle kahe korra madalam kui ÜKT mitte läbinutel. Peamiseks retsidiivsuse mõjutajaks on seega ÜKT läbimise edukus. Lühemate ÜKT tundide arvestuses on töö läbinute varasem karistatus madalam mitte läbinutest, kuid pikema ÜKT tundide korral ehk I grupis, on pikemad töötunnid paremini läbinud hoopis varasemalt rohkem karistatud isikud. Retsidiividel on aga mõlemas grupis varasem karistatus suurem mitte retsidiividest, eriti grupis II, kus varasem karistatus on

peale ÜKT sooritamist uut kuritegu mitte toime pannutel üle kahe korra madalam uue kuriteo sooritanutest.

Kontrollimaks vanuse ja retsidiivsuse seoseid jagati grupid nelja vanuserühma. Uuringute järgi on vanemad isikud oluliselt vähem retsidiivsemad kui nooremad (Nt. Muiluvuori 2001; Ahven, Salla ja Vahtrus 2010).

Tabel 18. Vanuse ja retsidiivsuse seos grupp I ja grupp II vahel

Vanus I grupp	Isikute arv	Retsidiivsuse %	Vanus II grupp	Isikute arv	Retsidiivsuse %
18-25	47	38	18-25	76	39
26-33	31	32	26-33	31	41
34-41	20	25	34-41	19	36
42-49	10	40	42-49	19	15

Tabelist nr 18 selgub, et grupis I ja II olevate vanemate õigusrikkujate retsidiivsus on üldjuhul madalam nooremate omast. Kui võtta retsidiivsuse mõõtmise aluseks alates üldkasulikule tööle suunamisest kahe aasta jooksul kriminaalasjade arv, kus isik on kahtlustatavana üle kuulatud, siis üldine, ilma filtreerimata, ÜKT-le suunatud retsidiivsus jaguneb tabel 19 järgi. Antud tabel annab hea ülevaate vanuse ja kuritegeliku aktiivsuse seosest.

Tabel 19. Vanuse ja kuritegeliku käitumise aktiivsuse vaheline seos terves ÜKT grupis

Vanus	Kriminaalasju algatatud 2 aasta jooksul peale ÜKT-le suunamist, kus isik on kahtlustatavaks tunnistatud
18-25	0.99 kriminaalasja
26-33	0.69 kriminaalasja
34-41	0.78 kriminaalasja
42-49	0.54 kriminaalasja
50- ...	0.52 kriminaalasja

Kontrollimaks hariduse ja retsidiivsuse vahelise seost kõrvutati grupid neljal erineval hariduse skaalal.

Tabel 20. Hariduse ja retsidiivsuse seos grupp I ja grupp II vahel

I Grupp	Arv	Retsidiivsuse %	II Grupp	Arv	Retsidiivsuse %
Alg	23	30	Alg	27	51
Põhi	56	34	Põhi	76	35
Kesk	28	39	Kesk	34	32
KOKKU	107		KOKKU	137	

Tabelist nr 20 järgi ei saa üheselt tuvastada hariduse ja retsidiivsuse vahelist seost. Teises grupis küll retsidiivsus kahaneb iga kõrgema haridustasemega, kuid esimeses grupis mitte.

Võrdlemaks kahte peamist ÜKT-le suunamise aluseks olevat kuriteoliiki kahe grupi vahel ning tuvastamiseks retsidiivsuse ja varasema karistatuse erinevusi moodustati tabel 21.

Tabel 21. Peamiste kuriteoliikide (varavastane ja joobes juhtimine) võrdlus varasema karistatuse ja retsidiivsuse osas

Karistus	Kuriteo liik	Kohtuotsused	Vangistuse kordi	Vangistuse aeg	Retsidiivsus
1-2 aastat I grupp	Varavastane	3.55	1.17	1.32	45%
	Joobes J.	3.1	0.6	0.78	31%
Kuni 3 kuud II grupp	Varavastane	2.6	0.75	0.97	46%
	Joobes J.	1.5	0.53	0.59	21%

Tabelist 21 on näha, et varavastase kuriteo eest ÜKT-le suunatutel on mõlemas grupis suurem retsidiivsus ja varasem karistus, kui joobes juhtimise eest ÜKT-le suunatutel.

Eelmiste analüüside tulemusi arvesse võttes sobitati kahte gruppi omavahel, vähendades gruppide staatiliste riskifaktorite erinevusi. Igale I grupi isikuga kõrvutati staatiliste riskifaktoritega (vanus, varasem karistus ja ÜKT-le suunamise aluseks olev kuriteo liik) sarnane II grupis karistust kandev isik saavutamaks kahte võimalikult võrdselt võrreldavat rühma. Sobitamisel võeti arvesse ka ÜKT läbimist, kuna tabelitest 15 ja 16 nähtub, et ÜKT läbinutel on mitteläbinutega võrreldes oluliselt madalam retsidiivsus.

Gruppide võrdlus peale sobitamist

Peale sobitamist moodustusid teineteisega võrreldavad grupid, kuhu mõlemasse kuulusid 52 sarnaste staatiliste riskifaktoritega ja samade ÜKT lõpetamise tulemustega isikut (43 ÜKT edukalt sooritanud).

Tabel 22. Kahe üks-ühele sobitatud grupi võrdlus kahe aasta jooksul peale ÜKT-le suunamist

n=52	Vanus	Kohtuotsused	Vangistuse kordi	Vangistuse aeg (a.)	Retsidiivsus
I grupp	27.3	3.11	0.65	0.55	17%
II grupp	27.3	2.48	0.54	0.52	30%

Nagu tabelist 22 nähtub, on peale sobitamist uuritava grupi ja võrdlusgrupi retsidiivsuse vahe suurenenud ja seda pikemate töötundide ehk uuritava grupi kasuks, kus retsidiivsus on ligi 2 korda väiksem kui lühemad tunnid läbinutel isikutel. Antud tulemus näitab kriminaalhoolduse positiivset mõju isikutele, kes on kohtuotsuse tõttu sunnitud pikemat aega olema selle kohustuse all.

Eesmärgiga teada saada kahe erineva tundide määraga ÜKT grupi õiguskuulekat käitumist kahe aasta jooksul peale üldkasuliku töö positiivset läbimist ja kontrollimaks töö sissejuhatuses püstitatud hüpoteesi, filtreeris autor välja isikud, kes läbisid oma üldkasuliku töö tunnid 2010.a lõpu seisuga. Esimesse gruppi (pikemad tunnid läbinud) kuulusid 26 isikut ja teise gruppi (lühemad tunnid läbinud) 83 isikut. Enne üks-ühele sobitamist staatiliste riskifaktoritega oli I grupi retsidiivsus 38% ja II grupis 27%. Peale sobitamist vahe vähesel määral vähenes – I grupis 38% ja teises grupis 30% (Tabel 23).

Tabel 23. Kahe üks-ühele sobitatud grupi võrdlus kahe aasta jooksul peale ÜKT edukat lõpetamist

n=26	Vanus	Kohtuotsused	Vangistuse kordi	Vangistuse aeg (a.)	Retsidiivsus
I grupp	32.2	3.73	1.00	1.19	38%
II grupp	30.8	2.76	0.69	0.89	30%

Sobitamisse kaasati jällegi vaid Eesti kodakondsusega meesterahvad vanuses 18-49 ning grupid võrdsustati ka ÜKT-le suunamiseks oleva kuriteoliigi järgi. Sobitamise tulemusel ei olnud võimalik täielikult vähendada kahe grupi varasema karistatuse vahesid. Suurema valimi korral, kus oleks ka rohkem võimalusi arvestada varasemat seadusekuulekust, väheneks retsidiivsus kahe grupi vahel ilmselt veelgi. Antud tulemus näitab, et üldkasuliku töö maht ehk karistuse pikkus ei ole süüdimõistetute retsidiivsust silmas pidades pärast karistuse kandmist oluline faktor. Küll aga mõjutab karistuse pikkus ja kriminaalhoolduse mõju all olemine karistuse kandmise perioodil isikuid seadusekuulekamalt käituma. Seega üldkasuliku töö siseste gruppide analüüsi tulemusest nähtuvalt ei leidnud püstitatud hüpotees pikemate ÜKT tundide negatiivsest mõjust isikute retsidiivsusele kinnitust.

2012.a avaldatud Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika analüüsis nr 10/2012 - ÜKT tulemuslikkuse parandamise võimalustest, jõuti järeldusele, et negatiivselt ÜKT lõpetanute

peamiseks põhjuseks pole mitte suur tundide arv, vaid mahukate kohustuste määramine ebasobivatele isikutele (raskeid ja/või korduvalt kuritegusid toime pannud isikutele, kellel on sageli tõsiseid sotsiaalseid probleeme). Samas on analüüsist näha, et just alla 200-tunnise kohustusega süüdimõistetutest enim ei alustanudki tundide tegemist ning väiksemate tundide kohustusega isikud, kes töö tegemist alustasid, kuid siiski asenduskaristuse kandmisel ebaõnnestusid, suutsid teha rohkem töötunde kui pikema karistuse saanud isikud (Ahven 2012).

Kontrollimaks ÜKT tundide pikkuse ja ÜKT õnnestumise vahelist seost sobitas töö autor kahte tundide gruppi staatiliste riskifaktoritega ning ka võrdsete varasema karistuse andmete korral oli pikemate tundide grupis rohkem karistuse kandmisel ebaõnnestujaid kui pikemate tundide grupis. Samas on vähenenud see vahe oluliselt võrreldes joonisel 5 kujutatuga, kus vahe oli üle kahe korra.

Tabel 24. ÜKT mitte läbimise protsent kahe tundide grupi sobitamisel

n=105	Vanus	Kohtuotsused	Vangistuse kordi	Vangistuse aeg (aastates)	ÜKT mitte läbimise %
731-1460 tundi	29	3.29	0.75	0.83	36 %
Kuni 180 tundi	29	2.85	0.77	0.96	24 %

Soovides leida seoseid ÜKT tundide pikkuse ja ÜKT õnnestumise ning retsidiivsuse vahel võrdles antud uuringu käigus autor peamiste kuriteoliikide - joobes juhtimise ja varavastaste kuritegude tõttu ÜKT-le suunatud süüdimõistetuid ning jagas nad kahte gruppi – kuni 180 tundi sooritama pidanud isikud ja 731-1460 tundi sooritama pidanud isikud. Gruppide võrdsustamise käigus võeti arvesse isikute vanust ja varasemat karistatust sobitades isikuid sarnaste staatiliste riskifaktoritega. Retsidiivsust arvestati taas kahe aasta jooksul peale ÜKT-le suunamist.

Sobitamise tulemusel saavutas joobes juhtimise kuriteoliigis pikemaid töötunde sooritanud isikutegrupp retsidiivsuse määraks 26% ja lühemate tundide grupp 24%.

Tabel 25. Joobes juhtimise eest ÜKT-le suunatud isikutegrupid pärast sobitamist

n=29	Vanus	Kohtuotsused	Vangistuse kordi	Vangistuse aeg	Retsidiivsus
731-1460 tundi	30.2	2.38	0.42	0.47	26 %
Kuni 180 tundi	30.3	1.58	0.44	0.52	24 %

Kuni 180 tunni grupi arvestuses oli 2 ÜKT ebaõnnestujat ning pikemate tundide grupis 10 ebaõnnestujat. Võttes arvesse vaid ÜKT edukalt läbinuid, siis retsidiivsus langes 731-1460 tunni grupis 6-le protsendile ja lühemate tundide grupis 22-le protsendile.

Varavastaste kuritegude eest ÜKT-le suunatud isikute pikemate tundide grupi retsidiivsus peale sobitamist oli seevastu lühemate tundide grupist väiksem, vastavalt 43 % ja 55 %. Võttes arvesse jällegi vaid ÜKT edukalt läbinud isikud, siis retsidiivsus langes taas just 731-1460 grupis, 28-le protsendile. Lühemate tundide grupis oli retsidiivsuse langus nagu ka joobes juhtidel paar protsenti, 55-lt 52-le protsendile.

Tabel 26. Varavastaste kuritegude eest ÜKT-le suunatud isikutegrupid pärast sobitamist

n=40	Vanus	Kohtuotsused	Vangistuse kordi	Vangistuse aeg	Retsidiivsus
731-1460 tundi	27.6	3.08	1.02	1.17	43 %
Kuni 180 tundi	28.2	3.10	0.90	1.16	55 %

Antud sobitamisest leiab kinnitust varasem autori tabelist 22 tehtud järeldus, et kriminaalhoolduse all olevad isikud on karistuse kandmise aja jooksul tunduvalt seadusekuulekamad kui peale kriminaalhoolduse lõppu.

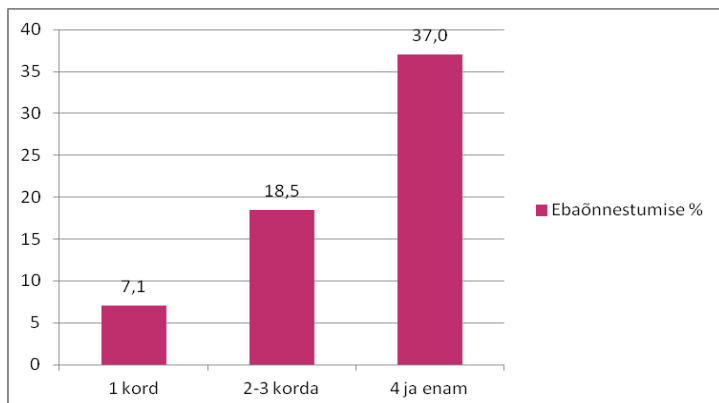
Jagades kogu üldkasuliku töö grupi karistuse edukalt läbinud ja mitte läbinute vahel kaheks on üldine retsidiivsuse vahe gruppidel üle kahe korra. Retsidiivsuse aluseks on võetud kahtlustatava ülekuulamine kahe aasta jooksul alates ÜKT-le suunamisest. Tabelist on välja jäetud surma tõttu lõpetatud ÜKT-d ja veel tegemisel olevad ÜKT toimikud. Tulemusest nähtub, kui oluline on üldkasuliku töö läbimise edukuse tõstmine üldkasuliku töö kui vangistuse asenduskaristusel.

Tabel 27. ÜKT läbimise ja mitte läbimise seos retsidiivsusega kogu ÜKT grupil

	Arv	Retsidiivsus
ÜKT läbinud	651	24.3%
ÜKT mitte läbinud	198	65.6%

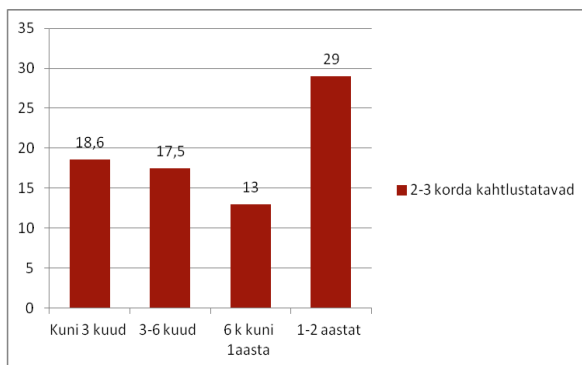
Eelpool olevast tabelist nr 12 võib järeldada, et teise kohtuotsusega ÜKT lõpetanute järjepidev tõus mõistetud karistuse suurenemisel viitab pikemate tundide mõju ja retsidiivsuse ning ÜKT ebaõnnestumise seostele. Leidmaks seoseid õigusvastase käitumise aktiivsuse ja üldkasuliku töö läbimise vahel, moodustas autor kolm gruppi, kuhu kuulusid 2009 kuni 2010.a ÜKT-le suunatud isikuid, keda oli alates 01.01.2007.a KrMS § 33 järgi

kahtlustatavaks tunnistatud. Grupid jagunesid kahtlustuste kordade järgi – 1 kord kahtlustus esitatud, 2-3 korda ja 4 ning enam korda kahtlustatavaks tunnistatud isikut. Gruppide tulemused näitasid selgelt kuritegeliku käitumise aktiivsuse ja ÜKT läbimise vahelist seost (joonis 8).

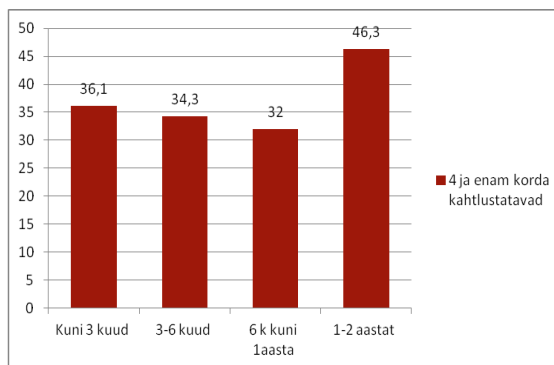

Joonis 8. Kahtlustuste arvu ja ÜKT ebaõnnestumise seos

Antud grupe analüüsiti ka karistuse pikkuste osas saamaks selgust, kas ning millisel määral ÜKT pikkus mõjutab selle läbimist. Esimese grupi (1 kord kahtlustatav olnud), mille moodustasid 84 isikut, karistuse pikkusel läbimises olulisi erinevusi ei esinenud (kuus mitte läbinut olid esindatud igas tundide grupis). Joonistel 9 ja 10 on kujutatud grupe kaks ja kolm.

Joonis 9. 2-3 kahtlustuse korda (algatatud kriminaalasja) ja ÜKT läbimise ebaõnnestumise seos karistuse pikkuse osas, ebaõnnestumise %

Joonis 10. 4 ja enam kahtlustuse korda (algatatud kriminaalasja) ja ÜKT läbimise ebaõnnestumise seos karistuse pikkuse osas, ebaõnnestumise %

Teises (n=200) ja kolmandas grupis (n=235) aga nähtub, et kuni 1 aastase vangistuse asenduskaristusena ÜKT-le suunatud isikud läbivad ÜKT-d oma grupisisestelt ühtlaselt, kuid 1-2 aasta vangistuse asendamise korral ÜKT tundidega suureneb ebaõnnestumise

protsent üle 10 võrra. Antud trend näitab seost lisaks kriminaalse käitumise aktiivsuse ning ÜKT läbimise vahel ka karistuse pikkusel ja ÜKT läbimisel.

Kui võtta retsidiivsuse analüüsimise aluseks vaid uue kahtlustatava ülekuulamise alates ÜKT-le suunamisest kahe aasta jooksul, siis 849-st ÜKT grupi isikust (arvestatud vaid ÜKT läbinud või mitte läbinud) 288 oli kahe aasta jooksul kahtlustatavana üle kuulatud. See teeb retsidiivsuse protsendiks tervel ÜKT grupil 33.9. Võrreldes seda lühiajalise, kuni kahe aastase vangistuse läbinute grupiga, mis sisaldab 699 kirjet, nähtub, et retsidiivsuse protsent ulatub üle 50-ne (354 isikut kahtlustatavana kahe aasta jooksul peale vabanemist üle kuulatud ehk 50.6%).

Alljärgnevalt analüüsis autor täpsemalt lühiajalise vangistuse läbinud isikuid, kõrvutades neid ÜKT-le suunatud isikutega, et teha kindlaks ÜKT kui vangistuse asenduskaristuste mõjusust retsidiivsuse seisukohast.

Vanglagrupi retsidiivsus võrreldes üldkasuliku töö grupiga

Kuna varasemalt sai tuvastatud, et üheks oluliseks retsidiivsuse mõjutajaks on karistuse aluseks olev kuriteoliik, siis võrdles autor esiteks retsidiivsust vanglagrupi ja ÜKT grupi vahel just kuriteoliikidega. Retsidiivsust kahe grupi vahel on võrreldud kahe aasta jooksul peale vanglast vabanemist kahtlustatavana ülekuulamise (vanglagrupp) ja kahe aasta jooksul peale ÜKT-le suunamist kahtlustatavana ülekuulamise järgi.

Tabel 28. ÜKT grupi retsidiivsus

Kuriteo liik	Retsidiivsuse %
Varavastane	46
Isikuvastane	32
Avaliku rahu vastane	39
Joobes juhtimine	24
Narkootikumidega seotud	29
Õigusemõistmise vastane	34
ÜLDINE	33.9

Tabel 29. Vangla grupi retsidiivsus

Kuriteo liik	Retsidiivsuse %
Varavastane	61
Isikuvastane	48
Avaliku rahu vastane	48
Joobes juhtimine	38
Narkootikumidega seotud	32
Õigusemõistmise vastane	20
ÜLDINE	50.6

Nagu tabelitest 28 ja 29 näha, siis leiab kinnitust Justiitsministeeriumi koostatud uuringutulemus (Ahven, Salla, Vahtrus 2010), et varavastaste kuritegude eest karistatutel isikutel on retsidiivsuse määr kõige suurem.

Tabel 30. Retsidiivsuse protsent määratud karistuse pikkuse lõikes kogu vanglagrupil

Vanglakaristus	%
Kuni 3 kuud	42.4
3-6 kuud	54.1
6 kuud kuni 1 aasta	48.7
1 kuni 1.5 aastat	51.6
1.5 kuni 2 aastat	51.6
(2 ja enam aastat)	(43.1)
ÜLDINE	50.6

Tabel 31. Retsidiivsuse protsent määratud karistuse pikkuse lõikes kogu ÜKT grupil

ÜKT karistus	%
Kuni 3 kuud	37.1
3-6 kuud	35.6
6 kuud kuni 1 aasta	30.3
1 kuni 1.5 aastat	33
1.5 kuni 2 aastat	31.8
ÜLDINE	33.9

Tabelitest 30 ja 31 nähtuvalt ei ole nii lühiajalise vanglakaristuse läbinutel kui ka üldkasulikule tööle suunatud retsidiivsuse seisukohast olulist vahet, kas määratud karistus oli mõnekuuline või mõneaastane. Seda kinnitab ka üle kahe aasta vangistuses viibinute retsidiivsuse protsent, mis on 43.1.

Võrreldes Justiitsministeeriumi koostatud ÜKT retsidiivsusuuringuga (Ahven, 2009), kus võeti aluseks 2007.a ÜKT-le suunatud andmed ja jälgimisperioodiks oli üks aasta peale ÜKT toimiku avamist, siis on KarS § 69 alusel ÜKT-le suunatud retsidiivsuse protsent mõningal määral vähenenud (2007.a andmete järgi oli retsidiivsus 34% ühe aasta kohta). Oluliselt on vähenenud joores juhtide retsidiivsus – 2007.a oli see 18 kuu perioodi kohta 41%, ning praegusel vaatlusperioodil 24%. Antud faktid näitavad üldkasuliku töö mõjususe paranemist retsidiivsuse seisukohast viimaste aastate vältel.

ÜKT ja vanglagrupi retsidiivsuse vahe (16.9%) võib aga tulla vanglagrupis varavastaste kuritegude eest süüdi mõistetud isikute hulgast, keda on grupisiselt 20% võrra enam kui ÜKT grupis ning joores juhtide hulgast, keda on vanglagrupis 20% võrra vähem. Seetõttu kõrvutas autor vanglagrupi ja ÜKT grupis olevaid isikuid võttes arvesse kuriteoliiki, mille alusel karistus määrati (varavastane, joores juhtimine, avaliku rahu vastane ja isikuvastane

kuritegu), isikute sugu (ainult meesterahvad), isikute kodakondsuse (ainult eestlased) ning vanuse (18-49.a).

Sobitamise tulemusel moodustusid 2 gruppi, mis koosnesid mõlemad 279 isikust. Mõlema grupi karistuse aluseks olevad kuriteoliigid jagunesid tabel 32 järgi.

Tabel 32. Kuriteoliikide jagunemine

Kuriteo liik	Arv	%
Varavastane	97	34.8
Joobes juhtimine	81	29
Isikuvastane	71	25.5
Avaliku rahu vastane	30	10.7
KOKKU	279	100

Retsidiivsus kahe grupi vahel vähenes sobitamise tagajärjel **16.7 protsendilt 9.3%-le** vastavalt 37.6% ÜKT grupis ja 46.9% vanglagrupis. Samasse suurusjärku jäi ka karistuste pikkuste vahe kahel karistusliigil – 1 kuni 2 aastat vangistust kandnud isikute retsidiivsusena kujunes 44.8% ning samaväärselt ÜKT tunde sooritanute retsidiivsusena 34.1% ehk 10.7 protsendine vahe. Seega leidis sissejuhatuses püstitatud hüpotees Eesti seadusandluse vähesest mõjust retsidiivsusel üldkasuliku töö kui vangistuse asenduskaristuse puhul osalist kinnitust.

ÜKT kasutamise võrgustamise oht

Üldkasulikke tööd kui vangistuse asenduskaristust peaks kohaldatama vaid juhtudel, kus kergemaliigiline karistus nagu rahatrahv või karistusest tingimisi vabastamine ei ole isikut ja kuriteo olemust arvestades piisavaks mõjutusvahendiks. Asenduskaristuste kohaldamisel on suur oht, et neid mõistetakse liiga kergete kuritegude puhul, koormates seetõttu liialt õigussüsteemi ressursse ja võrgustades süüdimõistetuid (kaasates neid ka kergemate kuritegude toimepanemisel riiklikule järelkontrollile) rohkem kui enne asenduskaristuse kohaldamise võimalikkust. Üldkasuliku töö ebaõige ja liigse kohaldamise tõttu on tihtipeale riikides lühiajaliste vangistuste number hakanud kahanemise asemel hoopis tõusma (nt Hispaania), muutudes seega loodetust vastupidiseks efektiks. Uuringud on näidanud, et üldkasuliku töö kohaldamisel ilmneb praktiliselt alati 50 protsendi ulatuses võrgustamise ilming nagu ka teiste asenduskaristuste puhul ning seetõttu karistatakse suurel hulgal inimesi rangemalt ja suuremate kuludega kui enne uute alternatiivide

olemasolu (Spaans 1998). Ka Eestis võib täheldada üldkasuliku töö liiga agarat kasutamist. 19% juhtudest oli ÜKT-le suunatud isikutest toime pannud oma esimese kuriteo alates 2007.a algusest.

Tabel 33. 2007.a algusest kahtlustatavana üle kuulatud 1-l korral karistuste pikkuste osas

Asendatud karistus	%
Kuni 180 tundi	36
181-360 tundi	14
361-730 tundi	16
731-1100 tundi	15
1101-1460 tundi	7

Tabelist 33 nähtub, et esimese kuriteo korral peale 2007.a algust süüdimõistetutele kohaldatakse üldkasulikku tööd oluliselt rohkematel juhtudel, kui neile, kes mõisteti esimest korda peale 2007.a algust süüdi pikema vangistuse asendamisega. Kergemate karistuste suuremat ohtu võrgustamisele täheldas ka Spaans oma 1998.a uuringus.

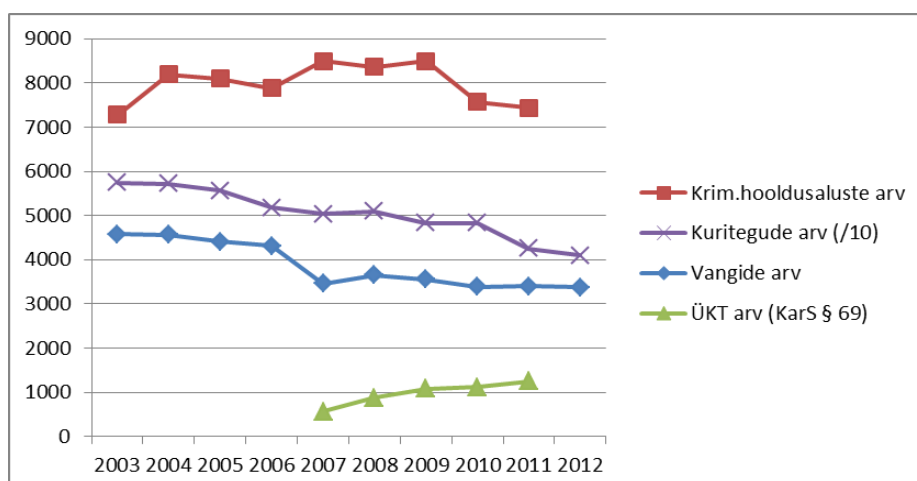
Kergemate karistuste puhul üldkasulikule tööle suunamise praktikat näitab ka alljärgnev tabel 34, kus on ära toodud varem kriminaalkorras karistamata isikute suunamine ÜKT-le kui vangistuse asenduskaristuse kandmisele kahe tundide rühma võrdluses.

Tabel 34. Varem kriminaalkorras kordagi karistamata isikute suunamine ÜKT-le kahe grupi võrdluses

Asendatud karistus	ÜKT-le suunamise %
Kuni 180 tundi	30.2
731-1460 tundi	3.5

Eestis suunatakse seega üldkasulikule tööle suures osas isikuid, keda pole varem kordagi kriminaalkorras karistatud ning keda seetõttu peaks olema võimalik mõjutada ka vähem piiravate ja vähem kulukate sanktsioonidega, nagu rahalise karistuse või karistusest tingimisi vabastamisega karistusseadustiku § 73 või § 74 mõistes. Antud kohtupraktikat ning võrgustamise ilmingut võib aidata muuta Soomes kehtiv süsteem, kus ÜKT on iseseisev karistusliik, mida mõistetakse eraldi kohtuotsusega alles peale seda kui süüdlasele on realselt vangistus kohaldatud.

Võrgustamise ja üldkasuliku töö vahelist seost näitab ka alljärgnev joonis 11.

Joonis 11. Kriminaalhooldusaluste, registreeritud kuritegude, vangide arvu ja ÜKT tegijate arvu (KarS § 69 järgi) võrdlus, kus kuritegude arv on jagatud kümnega (Autori koostatud, Kuritegevus Eestis 2011 ja Ahven 2012 andmete põhjal).

Lühiajalise, kuni 1 aastase vangistatute osakaal vangistuses olevatest isikutest on aga püsinud samal tasemel ja 2011.a koguni 1/3 võrra tõusnud (tabel 35).

Tabel 35. Kuni üheks aastaks vangistatute osakaal 2007-2011 (Autori koostatud Kuritegevus Eestis 2007 ja 2011 põhjal)

Aasta	2007	2008	2009	2010	2011
Kuni üheks aastaks vangistatute osakaal	10%	13%	12%	10%	15%

Nagu jooniselt 11 näha, siis vangide arv on viimased 5 aastat (2007-2011) püsinud stabiilselt 3400 vangi juures, samal ajal kui üldkasulikku tööd tegevate isikute hulk vangistuse asenduskaristusena on kasvanud 563 pealt üle kahe korra 1250-le, moodustades kõikidest kriminaalhoolduse all olevatest süüdimõistetutest 17%. Kriminaalhoolduse all olevate isikute arv on viie aastaga vähenenud 1053 isiku võrra (12%), mis on samas suurusjärgus kui ÜKT-le KarS § 69 ja KrMS § 202 järgi suunatud kasv. Samas jällegi on vähenenud 15.5% kuritegude registreerimise arv. Üheks olulisemaks võrgustamise ilminguks aga võib lugeda lühiajalise, kuni üheks aastaks vangistatute osakaalu arvu kõikidest vangidest, mis on tõusnud 5% võrra ehk ühe kolmandiku 2011. aastal võrreldes 2010. aastaga. Antud trendidest võib järeldada, et üldkasulik töö pole täitnud Eestis oma peamist eesmärki – vähendada lühiajalise vangistuse osatähtsust kriminaalpoliitikas.

Võrgustamise ulatuse täpsemaks uurimiseks peaks võrdlema aga ÜKT-le suunatud ja lühiajalisele vangistusele mõistetute omavahelisi süüdimõistmise aluseks olnud kuritegude tõsiduste tulemusi (offence seriousness scores), millede kõrvutamisel saaks hinnata missuguses mahus on asenduskaristuse kohaldamine eesmärgipärane olnud.

2.3 Järeldused ja ettepanekud

1. Üldkasulik töö asenduskaristusena pole Eestis retsidiivsuse seisukohast oluliselt mõjusam võrreldes lühiajalise vangistusega.

Retsidiivsuse vaheks ÜKT ja vangla grupil kujunes uuringu käigus alla kümne protsendi (9.3 %). Seejuures polnud sobitamisse võimalust lisada aga olulise staatilise riskifaktori - varasema karistuse andmeid. Kui eeldada, et karistuse mõistmise arvestamisel kaalutakse ka varasemat kuritegelikku käitumist ja karjääri, ning vangistust asuvad kandma isikud, kelle varasemad teod ja alternatiivkaristused pole kuritegelikku käitumist muuta suutnud, nagu näevad ette karistamise alused karistusseadustiku § 56-s, siis varasema karistuse faktori lisamine kahe grupi sobitamisse vähendaks gruppide retsidiivsuste vahet veelgi. Antud uuringu tulemus üldkasuliku töö mõjususe vähesest vahest retsidiivsuse seisukohast ei erine mitmetest teistest Euroopa üldkasuliku töö kui asenduskaristuse mõjususe uuringutulemusest võrreldes lühiajalise vangistusega. Ka teiste riikide praktika analüüsimisel on jõutud järeldustele, et ÜKT on küll vangistusest vähesel määral mõjusam, kuid seda mitte oluliselt (Muiluvuori, 2001; Roeger, 1994). Peale alternatiivkaristuste uuringute metaanalüüsi läbiviimist (Villettaz, Killias & Zoder, 2006) on aga kadunud seegi vähene erinevus kahe karistusliigi vahel. Samas on osade uuringute puhul leitud ÜKT-l oluliselt paremat mõjusust retsidiivsusele kui vangistusel (Wermink et al 2010, Nirel et al 2007). Olulisteks faktoriteks retsidiivsuste tulemustes on seega iga riigi erinev seadusandlus, mis reguleerib üldkasuliku tööle suunamist ja korda.

2. Suurema kui ühe aastase vangistuse asenduskaristusena pole ÜKT retsidiivsust silmas pidades vähem mõjusam, kui lühema vanglakaristuse asendamine üldkasuliku töö tundidega.

Analüüsi tulemusel selgus, et kahe aasta jooksul alates üldkasulikule tööle suunamisest on pikemate tundide grupi ehk I grupi (731-1460 tundi) retsidiivsus ligi 2 korda madalam kui II grupil (kuni 180 tundi), vastavalt 17% ja 30%. Sobitades kahte tundide gruppi eesmärgiga leida retsidiivsus näitaja kahe aasta jooksul peale ÜKT õnnestunud läbimist, saavutas I grupp retsidiivsus 38% ja II grupp 30%. Sealjuures ei suudetud väikese valimi tõttu täielikult elimineerida I grupi varasemat kõrgemat karistatust, mis on üheks olulisemaks staatiliseks riskifaktoriks. Sobitamiste tulemusel on lisaks selgelt näha kriminaalhoolduse kestel distsiplineeriv mõju süüdimõistetute seadusekuulekale käitumisele. Peale karistuse kandmist see mõju aga väheneb ja kahe aasta jooksul üldkasuliku töö tegijate retsidiivsus tõuseb 30 ja enama protsendipunkti juurde.

3. Seos üldkasuliku töö tundide mahu ja karistuse läbimise vahel.

Autor tuvastas analüüsiga seose olemasolu ÜKT tundide mahus ja karistuse läbimisel. Kahe erineva tundide grupi sobitamisel kujunes pikemate tundide ehk I grupi ÜKT mitte läbimise protsendiks 36 ja lühemate ehk II grupi mitte läbimise protsendiks 24.

Lisaks ilmnes seos kuritegeliku käitumise aktiivsuse ja üldkasuliku töö tundide mahus, kus nii 2-3 kui ka 4 ja enama kriminaalasja raames kahtlustatavaks tunnistatud isikutel suurenes ÜKT mitte läbimise protsent just 1-2 aastase vangistuse asendamise korral.

4. Võrgustamise ilmingu teke üldkasuliku töö kohaldamisel.

Autor tuvastas ÜKT kui asenduskaristuse kohaldamisel Eestis olulise alternatiivkaristuse mõjusust määrava faktori – võrgustamise ilmingu olemasolu. Eestis suunatakse üldkasulikule tööle suures osas isikuid, keda pole varem kordagi kriminaalkorras karistatud ning keda seetõttu peaks olema võimalik mõjutada ka vähem piiravate ja vähem kulukate sanktsioonidega, nagu rahalise karistuse või karistusest tingimisi vabastamisega karistusseadustiku § 73 või § 74 mõistes. Kuni 3-kuulise vangistuse asenduskaristusena ÜKT-le suunatud isikutest 30 protsenti pole varem kriminaalkorras kordagi karistatud. Lisaks näitab võrgustamise ilmingu olemasolu lühiajalises, kuni 1 aasta reaalses vangistuses viibivate isikute hulga suurenemine ajal, kui kasvanud on ÜKT-le suunamine vangistuse asenduskaristusena ja sealjuures vangide üldise arvu stabiilne püsimine ning seda kõike registreeritud kuritegude arvu languse perioodil.

Välja toodud järeldustest leiab autori püstitatud hüpotees, et kehtiv õiguslik regulatsioon üldkasuliku töö määramise võimalikkuse kohta kuni kaheaastase vanglakaristuse asenduskaristusena ei ole isikute retsidiivsust silmas pidades mõjuv, osalist kinnitust üldkasuliku töö ja lühiajalise vangistuse võrdluses, kus olulist retsidiivsuse vahet kahel grupil ei tuvastatud. Hüpotees ei leidnud aga kinnitamist ÜKT-siseste gruppide võrdluses, kus ei tuvastatud olulist retsidiivsuse vahet lühemate ja pikemate tundide sooritanute seas. Küll aga leidis autor seoseid karistuse pikkuse ja karistuse läbimise vahel ning tuvastas seose ÜKT läbimises ja retsidiivsuses. Seega tuleks rõhku panna meetoditele, mis toetaks antud asenduskaristuse paremat kandmist.

Enne üldkasulikule tööle suunamise otsustamist tuleks kindlasti arvestada rohkem isiku varasemat õiguskuulekat käitumist ja kuritegelikku karjääri, mis võib viidata üldkasuliku töö läbimise edukusele või ebaedukusele. Vastavalt Justiitsministeeriumi Kriminaalpoliitika analüüsile nr 10/2012 on viimastel aastatel tõusnud ÜKT-le suunatute seas isikute osakaal, kelle varasem kriminaalkorras karistus on 4 ja enam korda ning samuti on tõusnud ka ÜKT tegemise katkestanute osakaal. ÜKT peamiste eesmärkide (isiku rehabiliteerimine ja ühiskonnale tekitatud kahju hüvitamine) saavutamine ja ÜKT läbimine eeldab süüdimõistetute suurt motiveeritust, mille tuvastamiseks võib arvesse võtta isiku varasemat kriminaalset karjääri, kuriteo tehiosid ning kuriteo liiki.

Lähtudes välja toodud järeldustest teeb autor järgmised 4 ettepanekut üldkasuliku töö mõjususe tõstmiseks:

1. Seada konkreetsemad normid üldkasuliku töö efektiivsemaks kohaldamiseks, mis aitaks vähendada ebasobivate isikute suunamist antud karistuse kandmisele. Ebasobivaks peab autor isikuid

- keda varem pole kriminaalkorras karistatud ja keda seetõttu peaks olema võimalik mõjutada ka vähem piiravate ja vähem kulukate sanktsioonidega nagu rahalise karistuse või karistusest tingimisi vabastamisega karistusseadustiku § 73 või § 74 mõistes.
- kelle motivatsioon ÜKT tegemiseks pole piisav ehk siis need retsidiivid, kelle kuritegelik aktiivsus ning varasemad karistused pole täitnud oma eesmärgi;

ennekõike varavastaste kuritegude eest süüdi mõistetud kahekümnendates ja vanemad isikud, kes sooritavad kuritegusid rahalise kasu eesmärgil ja kellele on kuritegevus üheks või peamiseks elatusvahendiks ning kelle vanuse tõttu pole kriminaalhooldusest tulenev positiivne mõjutamine enam tulemuslik.

- kes varasemalt pole suutnud üldkasuliku töö tunde sooritada.

Antud norme aitaks edastada **märgukirja koostamine** Justiitsministeeriumi valitsemisala asutustele nagu Prokuratuur ja Kohtud, mis sisaldaks sobivuskriteeriumite konkretiseerimist süüdlaste üldkasulikule tööle suunamise arvestamisel.

2. Siduda ÜKT sooritamise aeg ÜKT karistuse pikkusega, kus süüdimõistetu peaks töötama iga nädal teatud tunnid, et üldkasulik töö kestaks samas suurusjärgus asendatud vangistuse ajaga ning oleks järjepidev protsess, mida ei oleks võimalik hakata venitama pika aja peale ega ka väga lühiajaliselt sooritada, võimaldades seega „tülkast kohustusest“ vabaneda.

3. Muuta karistusseadustiku § 69 lõiget 1 ning asendada lause *ühele päevale arestile või vangistusele vastab kaks tundi üldkasulikku tööd* lausega *ühele päevale arestile või vangistusele vastab üks tund üldkasulikku tööd*. Antud asendusvormeli vähendamine lühendaks maksimaalset töötavate tundide arvu 730-le. Muudatus aitaks vähendada ÜKT ebaõnnestumise protsenti, mida tõstab lisaks viimaste aastate üldkasulikule tööle suunatute hulk, keda on varem kriminaalkorras karistatud 4 ja enam korda, ka üha suurenev ÜKT tundide ülempiiri rakendamise praktika vangistuse asendamisel üldkasuliku tööga. Antud trendide tõttu on oluliselt kasvanud ÜKT tegemise katkestanute osakaal. Praegu kehtiva seadusandluse järgi peaks maksimaalse ÜKT tundide korral süüdimõistetu iga nädal sooritama vähemalt 15 tundi tööd ja seda kaks aastat järjest, mis on suur koormus igale isikule, kellel on ka muud kohustused nagu töö- või õppekoht. Uue korra järgi kahaneks see juba mõistlikumale 7.5-le tunnile, lubades tööd teha ka vaid nädalavahetustel, 2 korda nädalas 3-4 tunni kaupa.

4. Uurida ja analüüsida täpsemalt üldkasuliku töö puhul võrgustamise ilmingu teket, selle mastaapi ja mõjusid Eestis.

KOKKUVÕTE

Üldkasulik töö on viimastel aastakümnetel saanud paljude Euroopa riikide kriminaalhooldussüsteemi lahutamatuks osaks, pakkudes alternatiivi vabadusekaotusele ja mille täiustamisega üritatakse vähendada vangistatute hulka, aidata kaasa kuritegevuse vähendamisele ja hoida kokku seega ka kulusid, mida kuritegevus ja vangistus endaga riigile kaasa toovad. Antud magistr töö kirjeldab ja analüüsib üldkasuliku töö mõjusust retsidiivsuse seisukohast Eestis aastatel 2008-2012.

Magistr töö eesmärgiks oli välja selgitada läbi teaduskirjanduse sünteesi ja kvantitatiivse uuringu üldkasuliku töö mõjusust asenduskaristusena Eestis retsidiivsuse seisukohast ajavahemikul 2008-2012.a Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna näitel ning töötada välja ettepanekud efektiivsemaks ÜKT kohaldamiseks. Selleks, et töö eesmärki saavutada, analüüsis autor kõigepealt esimest uurimisülesannet kriminaalhoolduse ja üldkasuliku töö kui asenduskaristuse arengu ja rakendamise kohta erinevates riikides ning selle mõjust retsidiivsusele. Läbi teaduskirjanduse selgus, et ÜKT kohaldamine on reguleeritud Euroopa riikides väga erinevalt olles kasutusel nii asenduskaristusena kui põhikaristusena, kriminaalhooldussüsteemi siseselt kui ka selle väliselt. ÜKT kohaldamist üritatakse pidevalt laiendada ning selle karistusvormi mõistmist lihtsustada. Samas pole statistika järgi üldjuhul üldkasulik töö täitnud oma ühte peamist eesmärki – vähendada riigis lühiajalist vangistust kandvate isikute hulka. Selle põhjustena võib välja tuua ÜKT-le suunatud isikute menetlemise mahtude järsku suurenemist, mis tõstab kriminaalhooldajate ja kogu kriminaalhooldussüsteemi koormust ning eeldab infrastruktuuris laiapõhjalisemaid muudatusi. Lisaks on vangistatute osatähtsuse mitte langemine ÜKT-le suunatud pidevast kasvust hoolimata seotud võrgustamise ilmingu tekkega, mille tõttu mõistetakse isikule liiga kergekäeliselt vangistust, kuna seda on võimalik asendada üldkasuliku tööga. Uuringu tulemusena tõdes autor, et ka Eestis paistab avalduvat võrgustamise probleem, mille tõttu tuleks enne ÜKT-le suunamise ettepaneku tegemist kaaluda rohkem võimalusi kergemaliigilisema karistuse kohaldamist nagu rahaline karistus või kriminaalhooldus.

Autor sai vastuse läbi uurimisülesande täitmise ka esimesele uurimusküsimusele. Analüüsidest peamiselt Euroopas läbi viidud hindavaid uuringuid üldkasuliku töö ja lühiajalise vangistuse võrdluses, ilmnes lisaks üldkasuliku töö kui asenduskaristuse laialdasele kasutuselevõtule viimastel aastakümnetel Euroopa riikide kriminaalpoliitikas, et ÜKT isikute rehabiliteerimise eesmärgina ehk retsidiivsuse seisukohast on lühiajalisest vangistusest edukam karistuse vorm. Edukas aga erinevate uuringute järgi on kõikumine, ulatudes üksikutest protsendipunktidest kuni ligi kahekordse retsidiivsuse erinevuseni ÜKT kasuks. Antud erinevused tulenevad uuringute metoodika ja üldkasuliku töö kohaldamise erisustest.

Teiseks uurimisülesandeks oli välja selgitada üldkasuliku töö kohaldamise dünaamika ja tulemused aastatel 2008-2010 Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonnas ning võrrelda neid 2008-2010.a Tartu Vanglas lühiajalist, kuni kahe aastast vangistust kandnud isikutega. Selle ülesande täitmiseks kogus autor andmeid kriminaalhooldusregistrist 2008-2010.a KarS § 69 järgi üldkasulikule tööle suunatud süüdimõistetute kohta ja analüüsis saadud valimit. Uuritaval perioodil 873 avatud ÜKT toimikut jagunesid sarnaselt üle-eestilisele statistikale, kus levinumaks kuriteoliigiks, mille tõttu isikuid ÜKT-le suunati, kujunes joobes juhtimine ja enamik asendatud vangistuse jäi 3 kuu kuni 1 aasta vahele. Ka üldkasuliku töö läbimine tundide lõikes on sarnane varasemale Justiitsministeeriumi uuringule, olles kasvavate tundide mahu lõikes pidevas langustrendis. Vangla grupp ja ÜKT grupp erinesid üksteisest peamiselt karistuse aluseks oleva kuriteoliigi järgi. Vangistuses olevad isikud olid nimelt süüdi mõistetud peamiselt varavastaste kuritegude eest (46%) ja üldkasulikku tööd tegevad kurjategijad joobes juhtimise eest (37%). See faktor osutus ka oluliseks retsidiivsuse mõjutaks kahe grupi võrdluses.

Kolmanda uurimisülesande täitmisel tuvastaski autor lühiajalise vangistuse ja ÜKT gruppide sobitamise, et gruppide retsidiivsuste vahe kahe jälgimisaasta jooksul jäi alla 10 protsendi, vastavalt 37.6 % ÜKT grupil ja 46.9 % vangla grupil. Sobitamisel aga polnud võimalik arvestada olulist staatilist riskifaktorit nagu varasemat karistatust, mille lisamine eeldab veelgi kahe grupi retsidiivsuse vahe vähenemist. Seetõttu järeldas autor, et üldkasuliku töö vangistuse asenduskaristusena pole Eestis retsidiivsust silmas pidades oluliselt mõjusam kui lühiajaline vangistus ja sissejuhatuses püstitatud hüpotees sai selles osalist kinnitust.

Lisaks moodustas autor üldkasuliku töö siseselt uuritava grupi ning võrdlusgrupi analüüsimeks karistuse pikkuse ja retsidiivsuse vahelist seost. Gruppide võrdsustamise käigus võttis autor arvesse staatilisi ja dünaamilisi riskifaktoreid ning jõudis järeldusele, et määratud karistuse pikkus ei ole retsidiivust silmas pidades üldkasulikule tööle suunatud isikutel oluline faktor. Kahe aasta jooksul peale positiivset karistuse kandmist jäi retsidiivsuse vahe kahel grupil 8 protsenti, vastavalt 30% kuni 180 tunnises grupis ja 38% pikemate tundide grupis. Seega üldkasuliku töö siseste gruppide analüüsi tulemusest nähtuvalt ei leidnud püstitatud hüpotees kinnitust.

Uuringuga leiti side ka karistuse pikkuse ja ÜKT läbimise vahel ning tuvastati seosed kuritegeliku käitumise aktiivsuses ÜKT läbimise ja karistuse pikkuse osas – kuritegusid aktiivsemalt toime pannud isikud läbisid määratud ÜKT karistust halvemini kui passiivsemad õigusrikkujad ning pikemaid, 1-2 aastase vangistuse asenduskaristuse tunde sooritama pidanud isikud läbisid olenemata kuritegude sooritamise aktiivsusest ÜKT-d lühematest karistustegruppidest edutumalt.

Lõpetuseks tegi autor magistr töö tulemustest lähtudes neli ettepanekut.

1. Seada konkreetsemad normid üldkasuliku töö efektiivsemaks kohaldamiseks, mis aitaks vähendada ebasobivate isikute suunamist antud karistuse kandmisele.
2. Siduda ÜKT sooritamise aeg ÜKT karistuse pikkusega.
3. Muuta karistusseadustiku § 69 lg 1 sõnastust ÜKT asendusvormeli kohta seniselt 1 päev vangistust vastab 2 tundu üldkasulikku tööd 1:1-le.
4. Uurida ja analüüsida täpsemalt üldkasuliku töö puhul võrgustamise ilmingu teket, selle mastaabi ja mõjusid Eestis.

Süüdimõistetute asenduskaristusele suunamise parem reguleerimine aitaks vähendada võrgustamise ilmingut, mis Eestis nagu ka mujal Euroopas ilmnenud on ning lisaks kahandaks retsidiivsuse määrasid. Seeläbi saavutaks üldkasulik töö efektiivsemalt ka talle seatud eesmärgid, vähendades riigis vangistatute hulka ja hoides sellega kokku kulusid; aidates proportsionaalse karistuse eduka sooritamisega parandada süüdlase edasist seadusekuulekat käitumist ning mitte lastes kaotada sotsiaalset sidet ühiskonnaga, mida ka lühiajaline vangistus endaga tihtipeale kaasa toob.

SUMMARY

The aim of master's thesis is to ascertain the effectiveness of community service as alternative to imprisonment from recidivism viewpoint in Estonia in 2008-2012. Research issue of the thesis consists in peculiarity of Estonian legislation that allows replacing up to two years imprisonment with community service, forming maximum hours of service as 1460 and thus being more severe than other European countries. Comparative research is used as a research method and research methodology is based on science scale of recidivism studies.

Thesis consists of two chapters, first one is theoretical part and the second provides an overview on community service development into part of contemporary probation supervision system. It shows that application of this alternative punishment has generally not decreased the number of persons serving imprisonment in the country and recidivism rate has not decreased either compared to imprisonment servers.

Result of the research carried out in the second chapter allows to state that community service is significantly not more effective than short term imprisonment, reaching 10 percentage lower recidivism rate. The research does not confirm recidivism difference between shorter and longer service hours performers. In addition to recidivism levels comparison, the master's thesis also establishes net-wide effect danger signs upon direction to community service in Estonia. Finally, proposals are made for application of more effective community service that consists in development more particular norms to direct more appropriate persons to community service, changing replacement formula of community service into 1:1 and connecting punishment duration with community service performing time.

Master's thesis is written in Estonian, consists of 77 pages. 64 different sources are used in the thesis and it includes 35 charts and 11 figures.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Aebi, M. F., Delgrande, N. & Marguet, Y. 2011. Space II 2009.a aruanne. Council of Europe. Annual Penal Statistics. Välja otsitud Euroopa Nõukogu karistusstatistika kodulehelt 05.12.2011 www3.unil.ch/wpmu/space/files/2011/02/Council-of-Europe_SPACE-II-2009-E.pdf

Ahven, A. 2012. Üldkasuliku töö tulemuslikkuse parandamise võimalustest. Välja otsitud Justiitsministeeriumi kodulehelt 08.01.2013 http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57653/%DCKT+tulemuslikkuse+parandamise+v%F5imalustest_viimane.pdf

Ahven, A. 2009. Üldkasuliku töö kohaldamine ning mõju retsidiivsusele. Välja otsitud Justiitsministeeriumi kodulehelt 17.11.2011 www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50531/%DCKT+kohaldamine+ning+m%F5ju+retsidiivsusele.pdf

Ahven, A., Salla, J. ja Vahtrus, S. 2010. Retsidiivsus Eestis. Välja otsitud Justiitsministeeriumi kodulehelt 21.11.2012 http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50875/Retsidiivsusuuring_2010.pdf

Bennett, R. R. 2004. Comparative Criminology and Criminal Justice Research: The State of Our Knowledge. Justice Quarterly, 21 (1), 1-21. Välja otsitud ProQuest Research Library andmebaasist 26.04.2013

*Brody, S.R. 1976. The Effectiveness of Sentencing. Home Office Research Study No. 35. London: HMSO

Champion, D. J. 2002. Probation, Parole, and Community Corrections. Fourth Edition. New Jersey, Jeff Johnson.

CEP. The European Organisation for Probation. Summary information on probation in Spain. Euroopa kriminaalhoolduse kodulehelt
http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Summary%20information%20on%20Spain.pdf välja otsitud 08.01.2013

Cid, J. 2009. Is Imprisonment Criminogenic? : A Comparative Study of Recidivism Rates between Prison and Suspended Prison Sanctions. European Journal of Criminology, 6 (6), 459-480. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 22.10.2012

Commentary on the United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures (The Tokyo Rules). United Nations. New York, 1993. NCJRS kodulehelt
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/147416NCJRS.pdf> välja otsitud 20.10.2012

Council of Europe. Committee of Ministers. Recommendation No. R (92) 16. Of the Committee of Ministers to Member States. On the European Rules on Community Sanctions and Measures. Euroopa Nõukogu kodulehelt
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=574882&SecMode=1&DocId=605174&Usage=2> välja otsitud 22.10.2012

Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (76) 10. On Certain Alternative Penal Measures to Imprisonment. Euroopa Nõukogu kodulehelt
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=592096&SecMode=1&DocId=653466&Usage=2> välja otsitud 22.10.2012

Criminal Sanctions Agency. Community service. Soome kriminaalhooldusameti kodulehelt <http://www.rikosseuraamus.fi/56734.htm> välja otsitud 05.01.2013

Cullen, F., T. & Gendreau, P. 2001. From Nothing Works to What Works: Changing Professional Ideology in the 21st Century. The Prison Journal, 81 (3), 313-338. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 03.11.2012

Davis, M., L. 1988. Time and Punishment: An Intertemporal Model of Crime. Journal of Political Economy, 96 (2), 383-390. Nantese ülikooli kodulehelt 09.01.2013

<http://www.sc-eco.univ-nantes.fr/~tvallee/memoire/Egron/Time%20and%20Punishment%20An%20Intertemporal%20Model%20of%20Crime.pdf>

Eesti NSV kriminaalkodeks. 1978. Eesti Raamat.

Euroopa Nõukogu konverents. „Kinnipeetavad ja karistuspoliitika Eestis, Lätis ja Leedus“: Stockholm, 22-24..oktoober 1997. Tallinn. Rootsi Vangla- ja Kriminaalhooldusamet.

Farrington, D. P. 2003. Methodological Quality Standards for Evaluation Research. The ANNALS of the Academy of Political and Social Science, 587, 49-68. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 04.11.2012

Gendreau, P., Little, T & Goggin C. 1996. A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works! Criminology, 34 (4), 575-607. Välja otsitud ProQuest Research Library andmebaasist 10.01.2013

Harris, H. J. & Wing Lo, T. 2002. Community Service: Its Use in Criminal Justice. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 46 (4), 427-444. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 25.09.2011

Home Office Research Study 291. The impact of corrections on re-offending: a review of „what works“. Third edition. 2005. Edited by Harper, G. & Chitty, C. Home Office kodulehelt

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110220105210/rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/hors291.pdf>. Välja otsitud 03.11.2012

Howard, G. J., Newman, G. & Pridemore, W. A. 2000. Theory, Method, and Data in Comparative Criminology. Criminal Justice 2000 (4): Measurement and Analysis of Crime and Justice, 139-211. Välja otsitud Ameerika rahvusliku kriminaalõiguse teabebaasi lehelt https://www.ncjrs.gov/criminal_justice2000/vol_4/04d.pdf 26.04.2013

International Centre for Prison Studies. Europe Prison Population Rates per 100,000 of the national population.

www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_stats.php?area=europe&category=wb_poprates välja otsitud 09.04.2012

Johnson, P. & Ingram, B. 2007. Windows of opportunity for unpaid work? *Probation Journal*, 54 (1), 62-69. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 19.10.2012

Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 16. Kuritegevus Eestis 2011. Justiitsministeeriumi kodulehelt
http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57202/Kuritegevus_Eestis_2011.pdf välja otsitud 05.01.2013

Karistusseadustik. Vastu võetud Riigikogu seadusega 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002 – RT I, 08.07.2011, 52.

Killias, M., Gilliéron, G., Kissling, I. & Villettaz, P. 2010. Community Service versus Electronic Monitoring – what works better? *The British Journal of Criminology*, 50 (6), 1155-1170. Välja otsitud Academic Research Library (ProQuest) andmekogust

Killias, M., Gilliéron, G., Villard, F. & Poglia, C. 2010. How damaging is imprisonment in the long-term? A controlled experiment comparing long-term effects of community service and short custodial sentences on re-offending and social integration. *Journal of Experimental Criminology*, 6 (2), 115-130. Välja otsitud SpringerLink andmebaasist 14.11.2011

Killias, M. & Villettaz, P. 2008. The effects of custodial vs. non-custodial sanctions on re-offending: lessons from a systematic review. *Psicothema*, 20 (1), 29-34. Välja otsitud EBSCOHost Academic Search Complete andmekogust 02.10.2012

Kriminaalhoolduse standardid 2011. Justiitsministeeriumi kodulehelt.
www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53802/Kriminaalhoolduse+standardid+2011.pdf välja otsitud 17.11.2011

Lappi-Seppälä, T. 2009. Crime prevention and community sanctions in Scandinavia. UNAFEI kodulehelt
http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No74/No74_06VE_Seppala2.pdf välja otsitud 05.01.2013

Lappi-Seppälä, T. 2012. Criminology, crime and criminal justice in Finland. *European Journal of Criminology*, 9 (2), 206-222. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 25.09.2012

Lappi-Seppälä, T. 2002. In *Finland: Penal Policy and Incarceration Rates*. *Corrections Today*, 64 (1), 30-33. Välja otsitud EBSCOhost Academic Search Complete andmekogust 05.01.2013

Latimer, J., Dowden, C. & Muise, D. 2005. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. *The Prison Journal*, 85 (2), 127-144. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 24.10.2012

Mair, G. & Burke, L. 2012. *Redemption, Rehabilitation and Risk Management. A History of Probation*. Routledge. London and New York.

Martinson, R. 1974. What Works? – Questions and Answers about Prison Reform. *Public Interest* 35, 22-54. National Affairs ajakirja kodulehelt
http://www.nationalaffairs.com/doclib/20080527_197403502whatworksquestionsandanswersaboutprisonreformrobertmartinson.pdf välja otsitud 27.04.2013

Matthews, S., K., & Agnew, R. 2008. Extending Deterrence Theory : Do Delinquent Peers Condition the Relationship between Perceptions of Getting Caught and Offending? *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45 (2), 91-118. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 09.01.2013

Muuluvuori, M.-L. 2001. Recidivism Among People Sentenced to Community Service in Finland. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2 (1), 72-82. Välja otsitud EBSCOhost Academic Search Complete andmekogust 25.09.2011

Nirel, R., Landau, S., F., Sebba, L. & Sagiv, B. 1997. The effectiveness of service work: An analysis of recidivism. *Journal of Quantitative Criminology*, 13 (1), 73-92. Välja otsitud SpringerLink andmekogust 02.11.2012

Non-custodial care in Sweden. A Summary of three evaluations. 2012. Rootsi Kriminaalpreventsiooni Nõukogu kodulehelt

http://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015182/2012_ENG+Summary_riv_rd_eng_1.pdf välja otsitud 07.01.2013

O'Donnell, I., Baumer, E. P. & Hughes, N. 2008. Recidivism in the Republic of Ireland. *Criminology and Criminal Justice*, 8 (2), 123-146. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 27.09.2011

Roeger, L. S. 1994. The Effectiveness of Criminal Justice Sanctions for Aboriginal offenders. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 27 (3), 264-281. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 26.02.2013

Saar, J. 1994. Kurjategijate kohtlemise sotsiaalpsühholoogilisi aspekte. Artiklite kogumikus Kuritegevus ja kriminaalpreventsioon Eestis (Taustad, Hetkeseis. Perspektiivid), (Peatoim. E. Raska). (lk 123-132). Eesti Riigikaitse Akadeemia

Samson, E. Kriminaalõiguse üldosa. Abimaterjal kohtunike ja prokuröride järelkoolituse karistusõiguse õppegrupile. Tõlge Eesti keelde Olavi Jaggo. Tallinn 2000. Välja otsitud Justiitsministeeriumi kodulehelt 05.10.2012

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=10710/krimoiguse+yldosa.pdf>

Sevdiren, Ö. 2011. Alternatives to Imprisonment in England and Wales, Germany and Turkey. A Comparative Study. Springer. Välja otsitud SpringerLink andmebaasist 14.11.2012

Sherman, L.W., Gottfredson, D.C., MacKenzie, D.L., Eck, J., Reuter, P. & Bushway, S.D., 1998. Preventing Crime: What Works, What Doesn't, and What's Promising. Washington DC: National Institute of Justice, US Department of Justice. Ameerika rahvusliku kriminaalõiguse teabebaasi lehelt <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/171676.PDF> välja otsitud 04.11.2012

Sootak, J. 1994. Ühiskasulik töö kui vabadusekaotuse põhialternatiiv. Artiklite kogumikus Kuritegevus ja kriminaalpreventsioon Eestis (Taustad, Hetkeseis. Perspektiivid), (Peatoim. E. Raska). (lk 133-146). Eesti Riigikaitse Akadeemia

Sootak, J. 1998. Veritasust kriminaalteraapiani. Käsitlusi kriminaalõiguse ajaloost. Juura, Õigusteabe AS

Sootak, J. 2007. Kriminaalpoliitika. Juura, Õigusteabe AS

Sootak, J., Pikamäe, P. 2001. Kriminaaltäitevõigus. Kirjastus Ilo

Sootak, J., Pikamäe, P. 2004. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 2. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Kirjastus Juura.

Sootak, J., Pikamäe, P. 2009. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Kirjastus Juura.

Spaans, E. C. 1998. Community Service in the Netherlands: Its Effects on Recidivism and Net-Widening. *International Criminal Justice Review*, 8 (1), 1-14. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 14.11.2011

Statline. Kuritegude arv ja karistused 1999-2010. Hollandi statistikaameti kodulehelt [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=03727&D1=0-25&D2=0&D30&D4=0&D5=\(1-11\)-1&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=03727&D1=0-25&D2=0&D30&D4=0&D5=(1-11)-1&VW=T) välja otsitud 07.01.2013

Tenth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Vienna, 10-17 April 2000. UNCJIN kodulehelt <http://www.uncjin.org/Documents/congr10/4r3e.pdf> välja otsitud 24.10.2012

The Swedish Prison and Probation Service 2011. Basic facts. Rootsi vangla ja kriminaalhoolduse kodulehelt https://kriminalvarden.se/upload/Informationsmaterial/Basic_Facts_2011.pdf välja otsitud 07.01.2013

Time of unification. Annual Report of the Criminal Sanctions Field. 2009. Criminal Sanctions Agency. Välja otsitud Soome kriminaalsanktsiooni agentuuri kodulehelt 20.10.2012 <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/v2s9rj5j.pdf>

Vangide arv Eestis 1991-2005 ja selle vähendamise karistusõiguslikud ja kriminoloogilised alused. Projekti lõpparuanne. 2007. Tartu Ülikooli Õigusinstituut. Justiitsministeeriumi kodulehelt

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=32797/Vangide+arv+Eestis+1991-2005+ja+selle+v%E4hendamise+karistus%F5iguslikud+ja+kriminoloogilised+alused.pdf>
välja otsitud 05.12.2012

Vangistuse kulud 2013.a seisuga. Justiitsministeeriumi kodulehelt
<http://www.vangla.ee/41292> välja otsitud 25.04.2013

Villettaz, P., Killias, M. & Zoder, I. 2006. The Effects of Custodial vs. Non-Custodial Sentences on Re-Offending: A Systematic Review of the State of Knowledge. *Campbell Systematic Reviews*, 6 (13). Campbell Collaboration kodulehelt
<http://campbellcollaboration.org/lib/project/22/> välja otsitud 02.11.2012

Välisränne riikide järgi, aasta. Statistikaameti kodulehelt <http://www.stat.ee/34275> välja otsitud 05.01.2013

Welsh, B., C. & Farrington, D., P. 2001. Toward an Evidence-Based Approach to Preventing Crime. *The Annals of the American academy of Political and Social Science*, 578 (1), 158-173. Välja otsitud SAGE Journals Online andmebaasist 25.11.2012

Wermink, H., Blokland, A., Nieuwebeerta, P., Nagin, D. & Tollenaar, N. 2010. Comparing the effects of community service and short-term imprisonment on recidivism: a matched samples approach. *Journal of Experimental Criminology*, 6 (3), 325-349. Välja otsitud SpringerLink andmebaasist 01.11.2012

Üldkasuliku töö ettevalmistamise, täitmise ja järelevalve kord. Justiitsministri määrus. Vastu võetud 25.06.2004, jõustunud 05.07.2004. Redaktsiooni jõustumise kuupäev 01.01.2009

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. KarS § 69 järgi ÜKT-le suunatud isikute varasem karistatus 2007 kuni 2011	19
Tabel 2. Kriminaalhooldusele määramise alus aastatel 2007-2011	20
Tabel 3. Euroopa riikide näited ÜKT kohaldamise erisustest	28
Tabel 4. ÜKT toimikute jagunemine aastate lõikes	36
Tabel 5. Alustatud ÜKT toimikute arv 2008-2010.a protsentuaalselt karistuste lõikes.....	36
Tabel 6. Karistatute sooline jagunemine	37
Tabel 7. Karistatute kodakondsuse järgi jagunemine.....	37
Tabel 8. Karistatute vanuseline jagunemine.....	37
Tabel 9. ÜKT-le määratud isikute kuriteoliigi ja vanuse suhe	40
Tabel 10. Hariduse ja ÜKT läbimise seos	41
Tabel 11. Karistatute sooline jagunemine	41
Tabel 12. Karistatute kodakondsuse järgi jagunemine.....	41
Tabel 13. Karistatute vanuseline jagunemine.....	42
Tabel 14. Mõistetud lühiajalise vangistuse karistuse pikkuste suhe aastatel 2008-2010	42
Tabel 15. Vangistuse aluseks olnud kuriteoliikide jagunemine	42
Tabel 16. ÜKT läbimise, varasema karistatuse ja retsidiivsuse seos I grupp.....	44
Tabel 17. ÜKT läbimise, varasema karistatuse ja retsidiivsuse seos II grupp	44
Tabel 18. Vanuse ja retsidiivsuse seos grupp I ja grupp II vahel	45
Tabel 19. Vanuse ja kuritegeliku käitumise aktiivsuse vaheline seos terves ÜKT grupis	45
Tabel 20. Hariduse ja retsidiivsuse seos grupp I ja grupp II vahel.....	45
Tabel 21. Peamiste kuriteoliikide võrdlus varasema karistatuse ja retsidiivsuse osas	46
Tabel 22. Kahe üks-ühele sobitatud grupi võrdlus kahe aasta jooksul peale ÜKT-le suunamist.....	46

Tabel 23. Kahe üks-ühele sobitatud grupi võrdlus kahe aasta jooksul peale ÜKT edukat lõpetamist	47
Tabel 24. ÜKT mitte läbimise protsent kahe tundide grupi sobitamisel	48
Tabel 25. Joobes juhtimise eest ÜKT-le suunatud isikutegrupid pärast sobitamist	48
Tabel 26. Varavastaste kuritegude eest ÜKT-le suunatud isikutegrupid pärast sobitamist	49
Tabel 27. ÜKT läbimise ja mitte läbimise seos retsidiivsusega kogu ÜKT grupil	49
Tabel 28. ÜKT grupi retsidiivsus	51
Tabel 29. Vangla grupi retsidiivsus	51
Tabel 30. Retsidiivsuse protsent määratud karistuse pikkuse lõikes kogu vanglagrupil	52
Tabel 31. Retsidiivsuse protsent määratud karistuse pikkuse lõikes kogu ÜKT grupil	52
Tabel 32. Kuriteoliikide jagunemine	53
Tabel 33. 2007.a algusest kahtlustatavana üle kuulatud 1-1 korral karistuste pikkuste osas	54
Tabel 34. Kriminaalkorras kordagi karistamata isikute suunamine ÜKT-le kahe grupi võrdluses	54
Tabel 35. Kuni üheks aastaks vangistatute osakaal 2007-20011	55
Joonis 1. ÜKT-le mõistetud isikute kohta avatud toimikute arv aastatel 2004-2008	17
Joonis 2. Kriminaalhooldusaluste arv aasta lõpul 2003-2011	20
Joonis 3. Retsidiivsusuuringute teadusskala	29
Joonis 4. Alustatud ÜKT toimikute arv tundide lõikes aastatel 2008-2010	37
Joonis 5. ÜKT läbimise protsent tundide lõikes vahemikus 2008-2010	38
Joonis 6. Kuriteo liigi ja ÜKT läbimise protsendi võrdlus	39
Joonis 7. Joobes juhtumise ja varavastaste kuritegude eest KarS § 69 järgi ÜKT-le suunatud isikute ÜKT läbimise edukus asendatud karistuste pikkuste lõikes	40
Joonis 8. Kahtlustuste arvu ja ÜKT ebaõnnestumise seos	50
Joonis 9. 2-3 kahtlustuse korda (algatatud kriminaalasja) ja ÜKT läbimise ebaõnnestumise seos karistuse pikkuse osas, ebaõnnestumise %	50

Joonis 10. 4 ja enam kahtlustuse korda (algatatud kriminaalasja) ja ÜKT läbimise ebaõnnestumise seos karistuse pikkuse osas, ebaõnnestumise %	50
Joonis 11. Kriminaalhooldusaluste, registreeritud kuritegude, vangide arvu ja ÜKT tegijate arvu (KarS § 69 järgi) võrdlus	55

LISAD

LISA 1. Kuritegude jagunemine määratud ÜKT tundide lõikes

Kuni 180 tundi (3 kuud)

Kuriteo liik	Arv	%
Varavastane	63	31.5
Joobes juhtimine	53	26.5
Avaliku rahu vastane	34	17
Isikuvastane	26	13
Õigusemõistmise vastane	14	7
Ülejäänud	10	5
KOKKU	200	100

181-360 tundi (3-6 kuud)

Kuriteo liik	Arv	%
Joobes juhtimine	107	41.8
Varavastane	64	25
Isikuvastane	28	11
Avaliku rahu vastane	27	10.5
Õigusemõistmise vastane	19	7
Ülejäänud	11	4.7
KOKKU	256	100

361-730 tundi (6 kuud kuni 1 a.)

Kuriteo liik	Arv	%
Joobes juhtimine	122	44.3
Varavastane	52	19
Isikuvastane	32	11.6
Avaliku rahu vastane	34	12.4
Õigusemõistmise vastane	21	7.6
Ülejäänud	14	5.1
KOKKU	275	100

731-1100 tundi (1 a. kuni 1.5 a.)

Kuriteo liik	Arv	%
Joobes juhtimine	31	31.6
Varavastane	31	31.6
Avaliku rahu vastane	16	16.3
Isikuvastane	9	9.2
Õigusemõistmise vastane	3	3.1
Ülejäänud	8	8.2
KOKKU	98	100

1101-1460 tundi (1.5 a. kuni 2 a.)

Kuriteo liik	Arv	%
Varavastane	17	38.6
Joobes juhtimine	10	22.7
Isikuvastane	8	18.2
Avaliku rahu vastane	4	9
Õigusemõistmise vastane	2	4.5
Ülejäänud	3	7
KOKKU	44	100

ÜLDINE kuritegude jagunemine

Kuriteo liik	Arv	%
Joobes juhtimine	323	37
Varavastane	227	26
Avaliku rahu vastane	115	13
Isikuvastane	103	12
Õigusemõistmise vastane	59	6.8
Ülejäänud	46	5.2
KOKKU	873	100

LISA 2. ÜKT läbinud isikute arv, läbimise protsent ja keskmine vanus tundide lõikes

Asendatud karistus	Isikute arv	Läbimise %	Keskmine vanus
Kuni 180 tundi	157	78.5%	31.3
181-360 tundi	202	78.9%	31.6
361-730 tundi	200	72.7%	32.8
731-1100 tundi	63	64.3 %	32.4
1101-1460 tundi	20	45.5%	30.3
KOKKU	642		31.7

LISA 3. ÜKT erakorralise ettekandega ja teise kohtuotsusega lõpetanute arv, protsent ja keskmine vanus tundide lõikes

ÜKT lõpetatud erakorralise ettekandega

Asendatud karistus	Isikute arv	Lõp. erak. ettekandega %	Keskmine vanus
Kuni 180 tundi	27	13.5%	32.5
181-360 tundi	32	12.5%	30
361-730 tundi	29	10.5%	29.1
731-1100 tundi	13	13.2 %	26.7
1101-1460 tundi	13	29.5%	28.5
KOKKU	114		29.4

ÜKT lõpetatud teise kohtuotsusega

Asendatud karistus	Isikute arv	Lõp. teise kohtuotsusega %	Keskmine vanus
Kuni 180 tundi	11	5.5%	27.3
181-360 tundi	19	7.4%	30.5
361-730 tundi	32	11.6%	30.4
731-1100 tundi	15	15.3 %	26.5
1101-1460 tundi	9	20.4%	23.9
KOKKU	86		27.7